

ЗВІТ

про реалізацію соціологічного дослідження

«(НЕ)ВИГАДАНА МОЛДАВАНКА»

Одеса, 2026

ВСТУП

На замовлення Громадської організації «ЗМІСТОМ» у межах проєкту «Спадщина. Простір для роботи 2.0» було здійснено соціологічне дослідження, присвячене проблемам Молдаванки. Зокрема, протягом квітня 2026 року було проведено 3 фокусованих групових інтерв'ю з мешканцями Молдаванки різного віку й досвіду, а також 10 глибинних інтерв'ю з експертами. В фокусованих групових інтерв'ю взяли участь 30 мешканців Молдаванки, зокрема ті, хто живе тут у кількох поколіннях та ті, хто живе тут після початку повномасштабного вторгнення.

Програма та інструментарій дослідження (гайди фокусованих групових інтерв'ю та глибинних інтерв'ю) були розроблені творчою групою, до якої увійшли докторка соціологічних наук, голова Південноукраїнського відділення Соціологічної асоціації України Олена Лісеєнко, кандидат соціологічних наук, член Соціологічної асоціації України Микола Яценко.

Глибинні інтерв'ю були проведені з такими експертами:

1. Савченко Віктор, доктор історичних наук, професор, письменник, краєзнавець, дослідник історії Одеси ХХ ст.
2. Гончарук Тарас, доктор історичних наук, професор, краєзнавець.
3. Луговий Олег, кандидат історичних наук, краєзнавець, дослідник будівель Одеси.
4. Стамбол Ігор, історик, письменник.
5. Довгополова Оксана, докторка філософських наук, дослідниця міфологізації Одеси.
6. Болган Валерій, головний редактор одеського онлайн-медіа «Інтент».
7. Бабич Олександр, кандидат історичних наук, Екскурсовод, краєзнавець.
8. Дідук Віолетта, гідеса, краєзнавиця.
9. Лаврова Наталя, гідеса, краєзнавиця.
10. Дембіцький Андрій, екскурсовод, краєзнавець.

Мета дослідження – виявлення уявлень мешканців Молдаванки, одеситів щодо спадщини Молдаванки та потенціалу її розвитку, як історичного району Одеси.

Завдання дослідження:

1. Визначити ключові асоціації одеситів у сприйнятті Молдаванки сьогодні та бачення її у майбутньому.
2. Виявити ставлення до міфу про «бандитську Молдаванку».
3. Виявити уявлення одеситів, мешканців Молдаванки щодо спадщини району та основні загрози для збереження Молдаванки як історичного району.
4. Виявити культурні потреби мешканців Молдаванки та їх уявлення щодо потенціалу розвитку бібліотеки-філії №8 імені Івана і Юрія Лип.

Звіт підготовлено на основі транскриптів трьох фокусованих групових інтерв'ю та десяти глибинних інтерв'ю. Структура звіту відповідає темам гайдів фокус-групи і глибинного інтерв'ю та відображає повний спектр думок і позицій учасників дискусій. У звіті використовуються прямі цитати з транскриптів для ілюстрації ключових тез.

Гайди глибинних інтерв'ю та фокус-групових дискусій представлені у Додатках.

Розділ 1 Узагальнений аналіз результатів глибинних інтерв'ю

Сприйняття Молдаванки сьогодні

За результатами глибинних інтерв'ю було виявлено, що Молдаванка сприймається як унікальний простір, що вирізняється своїм колоритом, атмосферою, збереженістю та особливою роллю у формуванні образу Одеси. У висловлюваннях експертів Молдаванка постає як історичний район Одеси, що вирізняється унікальністю не лише в межах Одеси, а й у ширшому контексті.

«..це навіть унікальне для Одеси. Це збережений, майже збережений, в Одесі мало чого збережено, але майже збережений робітничий район... Цікаво, що дуже близько до центру, ну, фактично, можна йти пішки.. І цей район, який близько до центру, тим не менш, він переважно двоповерховий, ну триповерховий іноді, він зберігся старий... Це не лише для Одеси унікальне. Воно, деś кажуть, унікальне навіть для взагалі Європи. Щоб такий район зберігся до всіх. Одна-двоповерхові, навіть одноповерхові будинки. От такий бідненький район біля центру. Ну, зі своєю цікавою історією, яку ще можна вивчати і вивчати...»

(Тарас Гончарук)

«Одесу сприймаю в комплексі... і Молдаванка, якщо ми беремо це дуже строкате місто по своїй культурі, по своїй історії, але Молдаванка це, мабуть, одна з тих граней діаманту, яку називають Одесою»

(Олександр Бабиц)

«Молдаванка вона цінна цілісністю своєю. Неможливо викрити якісь окремі об'єкти і сказати, ось тут формуємо Заповідник Молдаванки. Молдаванка вона в цілому, мені здається, що це альтернативна частина Одеси, певна альтернативна, і вона показує деяку соціальну свободу і соціальну щирість. На відміну від центру міста, чопорного, тут люди займаються буденними справами...»

(Віктор Савченко)

«.. я іноді кажу, що Молдаванка – це район, де живуть одесити нульового покоління. Що я маю на увазі? Часто хто приїздить до міста, припустимо, на навчання. І це було і там в 60-ті, 70-ті, багато таких історій. От приїхали навчатися і, наприклад, не захотіли жити в

гуртожитку. І найдешевше житло, яке близько до центру міста – це була Молдаванка. Або там одружилися в студентські роки і перше житло, яке могли собі дозволити – це саме Молдаванка. І от дуже теплі спогади у людей про цей район. А потім вони вже переїжджали інші райони міста, але пам'ятають ці перші свої адреси на Молдаванці. Ну і плюс до цього, історично сам район, іноді мешканці Молдаванки кажуть про те, що Молдаванка по суті з'явилася раніше, ніж Одеса в Російській імперії...»

(Віолетта Дідук)

«він дуже цікавий, цей район, він дуже оригінальний і має свою історію, яка не могла статися більше ніде, ніж як на Молдаванці.. У людей є щирість і, знаєте, всім до всього є справа. Оця співучасть в спільних справах і це дуже класно. Це не означає, що цього немає, наприклад, по ту сторону Старопортофранківської вулиці. Це означає те, що люди вміють оцю свою спільноту самоорганізовувати і долати великі якісь ситуації всі разом. Це не є особливістю Молдаванки, але це тут більш сконцентровано...»

(Наталія Лаврова)

Аналіз інтерв'ю свідчить, що уявлення про Молдаванку ґрунтується на поєднанні кількох ключових смислових вимірів. Передусім це просторово-історичний вимір, у якому район сприймається як приклад збереженого міського середовища з характерною малоповерховою забудовою та близькістю до центру. Водночас Молдаванка постає як яскрава частина міста – «грань діаманту», без якої неможливо представити Одесу. Її значення полягає не в окремих об'єктах, а в цілісності унікального району, яке не піддається фрагментації без втрати сенсу. Це підкреслює важливість комплексного підходу до її збереження та дослідження.

Окремий акцент у сприйнятті Молдаванки робиться на її «альтернативності» щодо центру міста. Район інтерпретується як простір більшої соціальної відкритості та щирості, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. Її унікальність полягає не лише в архітектурі чи історії, а передусім у специфічному

способі життя її мешканців, що формує особливу соціальну атмосферу та відчуття спільності.

Знакові місця та культурні локації

У ході глибинних інтерв'ю зазначалось, що саме на Молдаванці, вперше в місті, а отже й у всьому краї, свого часу з'явилися такі знакові установи, як залізничний вокзал, електростанція, інститут шляхетних дівчат, притулок для незаможних, міське народне училище та ін.

«..цю залізницю (на Молдаванці) іноді називають першою залізницею в Україні»

(Тарас Гончарук)

«вокзальна будівля, що свого часу показав Чернецький і Донцова, вона зберіглася, вона і зараз є, вона не є пам'яткою архітектури, вона не є пам'яткою історії, вона взагалі ніякого охоронного статусу не має. Наполовину вона згоріла, наполовину красиво добудована, але вона там же на території залізниці так і стоїть. Це найдавніший буквально залізничний вокзал в Україні»

(Олег Лозовий)

«..в нашій єврейській лікарні вперше на території Російської імперії використали рентгенівський апарат. І от там його перший раз і випробували... єврейська лікарня – це було місце, де не тільки надавали допомогу постраждалим, а там був, територія ж велика, там було як наметове містечко для тих, хто втратив свої домівки, тобто от там їм допомагали...»

(Віолетта Дідук)

«..інститут шляхетних дівчат – це не суперосвіта з точки зору нашого часу, це освіта для того, щоб вони правильно вміли танцювати танці і вивчати музику. Але тим не менш, це створювало відповідний клас суспільства і його настрої...»

(Олег Луговий)

Місця, які найчастіше називались в асоціаціях з Молдаванкою це промислові підприємства, заводи, існування зони зі сприятливою митною

політикою «Порто-франко», Єврейська лікарня, молитовні дома, танк «На іспуг», навчальні заклади, народні читальні та двори Молдаванки.

«Там же були заводи, хоча і невеликі, але були заводи. Там були навчальні заклади, в тому числі профтехнічні, окрім вищих там, тільки вищих там на Молдаванці, якщо поррахувати, ну, чотири так точно є. І Ушинського, і Морський університет, і Будівельна академія, і колишня Вища Мореходка теж називається і ця академія, чи щось таке. Тобто, це, до речі, виши такі серйозні. І, власне, там були і інші навчальні заклади, і своя культура профтехучилищ і так далі. І там були заводи, які теж мали свою культуру»

(Тарас Гончарук).

«Вдовж Старопортофранківської були розкидані заводики. В тому числі декілька заводиків, які були металургійними, історією яких я займався, завод Яловікових, знамениті купа сходів металевих в Одесі, на яких написано на підступках «Яловіков, Одеса», «Яловіков, Одеса» «Яловіков, Одеса». Це робили на розі Інститутської і Південної, здається, вулиці, там був цей завод. Завод Іл'ї Каца. Трошечки глибше, на Розумовській, знаменитий завод Густава Бернта, який робив пічні засувчики, пічні дверцятка, які теж дуже багато де в старих будинках збереглися, і на них написано «Бернт, Одеса». Це теж робилося там же...»

(Олег Луговий)

«..Але оцей танк, наскільки він доречний саме на тій площі, ну, взагалі, питання, тому що там фронт не проходив. Тобто, можливо, але не настільки, щоб це саме бої вилися. Тому це, як візитівка, можливо, але багато всього має обговорюватися, що і як має відбуватися в цьому конкретно районі...»

(Ігор Стамбол)

«Були на Молдаванці молитовні дома. Їх нічого не відновилося. Була синагога. Я, до речі, на екскурсії показую будівлю, і всі просто в шоці. Так звана «Хрустальна» синагога. Сьогодні цього взагалі навіть згадок про це нема. На Молдаванці...»

(Віолета Дідук)

«Народні читальні були спеціально, по суті міська благодійність така, муніципальна. Вони були спеціально призначені для того, щоб пропагувати освіту...»

(Олег Луговий)

«Двори Молдаванки залишаються найбільш автентичними в порівнянні з іншими мікрорайонами Одеси зараз»

(Олександр Бабіч).

«Двори Молдаванки, ви їх не переплутаєте з дворами центру Одеси. Для Молдаванки характерна ось ця забудова одноповерховими флігелями, навіть якщо двоповерховий виходить на фасад. В середині часто одноповерхові такі халупки, які навіть зараз складно сказати, чи вони були житловими приміщеннями до революції, чи це були якісь вугільні сараї, які потім перетворили на житлові приміщення. Але вони стали в результаті житловими приміщеннями і вони створюють дуже специфічне враження певної «трущобності... Те, що називається типовий одеський дворик, там двір оточений галереєю, колись дерев'яною, потім їх переробили на бетонній галереї...»

(Олег Луговий)

«Це ж сучасний двір («Рибацький двір»). Один тільки старий флігель, а вже забудова 20-го століття, післявоєнна. Але люди відтворили дух одеського двора. І дійсно дуже успішно. Я завжди привожу в приклад мешканцям центра, у яких двори виглядають набагато гірше, ніж там, на Молдаванці. Там навіть мурал є дуже красивий, в цьому дворі. Мені здається, музей одеського двора прямо туди проситься. І старі професії. Було б дуже класно бачити, як виглядали оці біндюжники, як там працювалися оці «сапожники»

(Віолетта Дідук).

«..В дворах Молдаванки можна знайти навіть старожилів, людей, які в кілька поколінь живуть в одному дворі. І іноді навіть під час екскурсії вони дуже активно починають ділитися. І от дуже цікаво, яка зберігається пам'ять про що саме. Перше, що згадують, це румунську окупацію. От хто чим у дворі займався під час окупації. Тобто здавалося б, скільки вже пройшло десятиліть, але це не стільки у людей в пам'яті. І це слухати прям цікаво... Там можна книжки писати буквально...»

(Віолетта Дідук)

Згадувались також ринки («Старокінний», Толкучий ринок, перший «одеський толчок»), площі (Михайлівська, Олексіївська), парки (Преображенський), конкретні вулиці (М'ясоїдівська, Б. Хмельницького, Разумовська, Середня, Степова та ін.), кінотеатр «Родина», двір, де в дитинстві жив Михайло Жванецький, а також катакомби Молдаванки.

«Я багато там працював і для мене там все, що відбувалося в катакомбах Молдаванки, це довга історія і абсолютно унікальна. Вона по своєму трагізму, по своїй міфологізації, тому що дуже сильно було міфологізовано все, що ми знали про партизанів, і в тому числі партизанів, які були на Молдаванці, там дуже трагічні насправді були історії»

(Олександр Бабич)

«..вулиця Степова, взагалі, ми казали, що це є центральна вулиця Молдаванки. Це є, умовно, майже як Дерибасівська в центрі міста, тому що саме звідси почався дуже активний розвиток міста, коли сюди прийшла залізниця...»

(Наталія Лаврова)

«.. Староконка у суботу-неділю розливається на 12 кварталів. І це окрема локація, це взагалі, знаєте, як я туристам завжди кажу, вам обов'язково потрібно потрапити на Староконку... я їм кажу, слухайте, ви підійдіть, я вам покажу адресу, от завтра там, йдіть ранком, спокійненько, після кави, не раніше 10-ї, підійдіть, подивіться, насолодіться, отримайте той кайф, поспілкуйтеся, побачите такі картинки життєві, що ви ніде не побачите, але не беріть багато грошей, бо ви обов'язково щось купите, а на ранок будете думати, нахіба то я взяла...»

(Наталія Лаврова)

У ході глибинних інтерв'ю задувалась «єврейська Молдаванка»:

«...тут жило багато представників єврейського народу, дець 60% на мій погляд, а може і 70%, яких називали людьми повітря. Чому люди повітря? Завжди нам кажуть, що євреї – люди книги, а вони саме себе називали люди повітря. Чому люди повітря? Тому що вони могли гроші робити з повітря. Головне, що вони були легкі на під'їм, вони пересувалися, вони сьогодні могли робити бізнес в Австро-Угорщині,

завтра в Туреччині, післязавтра в Російській імперії і так далі. І от вони називалися людьми повітря. Вони скупчувалися навколо базарів. Першим був Толкучий ринок на Молдаванці...»

(Віктор Савченко)

«були на Молдаванки в 1905 році погроми. Ну, в Одесі було щонайменше п'ять погромів. І, до речі, більше з них якраз зачепило Молдаванку. Саму Молдаванку, бо на Молдаванці була велика кількість, не зважаючи на назву, якраз єврейських і лавочок, і, так, і мешканців..»

(Валерій Болган)

Говорячи про малодосліджувані чи замовчувані сторінки історії Молдаванки респонденти зазначали такі події, як повстання на Молдаванці 18 грудня 1960 року, єврейська історія Молдаванки, історія професій на Молдаванці та ін.

«...я є перший відкривач події, яка сталася на Молдаванці в 1960-му році, яка найголовніша реперна подія. Це повстання на Молдаванці в грудні (18 грудня) 1960-го року. Коли я побачив всі тома, які були заховані від будь-якого дослідника, я це побачив в архіві апеляційного суду одеського, я побачив 8 томів цього слідчої справи про повстання на Молдаванку. Тому що я став першим відкривачем цього і разом з таким одеським діячем Віктором Рафаїловичем Файтельберг-Бланком ми надрукували кілька статей з історії Молдаванки, якраз про повстання на Молдаванці...»

(Віктор Савченко)

«...недооцінена саме оця історія, коли розвивалась Молдаванка завдяки торговельним шляхам, коли не лише порт став торговельним шляхом, а коли розвивалась залізниця. Я думаю, що цю історію потрібно більше тут якось акцентувати і показувати..»

(Наталія Лаврова)

«..оця промислова частина Молдаванки, вона дуже погано досліджена у нас. Я би сказав, що оце той спадок, який все ще є, все ще можна про нього говорити, все ще зберіглися речі виготовлені на цих фабриках, або будинки цих фабрик, вони перероблені, вони перепрофільовані, але оцей спадок промисловий, він цікавий...»

(Андрій Дембицький)

Асоціації з особистостями

Лідерами за кількістю згадувань в контексті асоціацій з особистостями, що найбільше асоціюються з Молдаванкою: Ісаак Бабель, Петро Разумовський, Мишка Япончик (Вінницький).

Серед названих особистостей, можна назвати такі основні групи:

1. **Видатні архітектори:** Франц Боффо, А. Шашин, Церетелі
2. **Письменники:** радянські одеського походження - Ісаак Бабель, Володимир Жаботинський; радянський письменник Олександр Купрін (його оповідання «Образ», звідки пішла ідея бандитської Одеси та Молаванки); українські письменники Іван і Юрій Липи; одеситка, письменниця Юлія Верба (авторка «Одеської саги»); Лазар Йосипович Кармен.

«Я досліджував Івана Липу, який якраз трішки з Молдаванкою пов'язаний... Він там працював, він там лікував людей. Це дає нам можливість вибудувати україноцентричний наратив, не вигаданий, а історично обґрунтований»

(Ігорь Стамбол)

«Він описує не тільки Молдаванку, але Молдавка Кармена, або Одеса Кармена, вона кардинально відрізняється від Одеси Бабеля. Лазар Йосипович, як публіцист, як газетяр, він схильний до такого опису неромантизованого. І якщо прибрати Бабеля, лишиться Кармен, якщо ми говоримо про XIX, початок XX століття..»

(Андрій Дембицький)

3. **Науковці:** Михайло Слабченко, Анатолій Мисечко.
4. **Підприємці:** родина Крахмальникових, трактирщик Зенделов

«родина Крахмальникових, яка потім стала величезною кондитерською, вони починали саме з Молдаванки. І потім ми знаємо, як дорослі люди пам'ятають «Золотий ключик» на Дерибасівській, а до того, коли забрали у них фабрику і перетворили на «Рози Люксембург», сьогодні це «Люкс». Воно починалося тут, і в нього було 8 дітей, і всіх дітей по черзі він долучив до цього виробництва. Вони вручну робили печиво, якісь

пряники і поступово розширювали. Ця родина, вона з Молдаванки, з Богдана Хмельницького.»

(Наталія Лаврова)

«Зокрема, я свого часу про це навіть писав, майже цілий квартал у власності одного-єдиного домовласника Зандєлова. І третина цього кварталу – це його трактир. Це було буквально перше, що бачили люди, які приїжджали до цього вокзалу. Вони ходили на майбутню Олексіївську площу, яка тоді ще не була Олексіївською, бо тоді ще не було Олексіївського храму на ній. І вони бачили трактир. Зандєлов, я думаю, собі дуже хороший бізнес робив...»

(Олег Луговий)

5. ***Державні та громадські діячі Молдаванки часів Російської імперії***
(Дюк де Рішельє, Петро Разумовський), Олена Толстая (меценатка, яка опікувалась дівчатками з Молдаванки), князь Горчаков.

«Коли ми працювали над цим екскурсійним маршрутом, ми з великим подивом для себе знайшли будинок князя Горчакова. Він в своєму будинку відкрив бібліотеку безкоштовну, куди могли приходити мешканці навколишніх кварталів і читати книжки. І це були, знаєте, зовсім не бандитські історії. Поряд були величезні промислові підприємства. Тобто неможливо сказати, що прямо Молдаванка, тут бандити і все. Тут є, що розповісти, є, що показати...» (Наталія Лаврова)

6. ***Особистості, що символізують «бандитську» Молдаванку:***
міфологізовані персонажі минулих століть (Мішка Япончик, Сонька Золота Ручка)

7. ***Мешканці Молдаванки, мешканці двору «Рибацький двір».***

«І для мене, окрім всього, Молдаванка – це люди, які пов'язані безпосередньо з навчальними закладами...»

(Валерій Болган)

«Це люди, які створювали щось важливе для міста і країни... Це люди, які давали робочі місця, які ставали меценатами, вони побудували всі пам'ятники архітектури за свої гроші»

(Олег Луговий).

Серед особистостей, що асоціюються з **сучасною Молдаванкою часів Незалежної України** згадували: Галину Дольник, Володимира Комарова,

Олександра Ройтбурда (ідея - зробити філіал Художнього музею на Молдаванці), Олександра Фрідмана (організатор музею одеської епіграфіки).

Таким чином, згідно з результатами глибинних інтерв'ю значною мірою асоціюються з Молдаванкою видатні архітектори минулих століть (Франц Боффо, А. Шашин, Церетелі), підприємці минулих століть (родина Крахмальникових, трактирщик Зенделов), державні, громадські діячі часів Російської імперії (Дюк де Рішельє, Петро Разумовський, Олена Толстая, граф Горчаков), радянські письменники одеського походження (Ісаак Бабель, Володимир Жаботинський, Лазарь Кармен) та сучасні українські письменники (Іван і Юрій Липи, Юлія Верба), міфологізовані кримінальні персонажі (Мішка Япончик, Сонька Золота Ручка), сучасні мешканці Молдаванки (мешканці двору «Рибацький двір»). Водночас експерти підкреслюють наявність альтернативних, менш міфологізованих інтерпретацій ідентичності Молдаванки (зокрема через постаті Л. Кармена, І. Липи чи Ю. Верби), що відкриває можливості для формування альтернативних історико-культурних наративів її історії.

Міфологізація Молдаванки

Учасники глибинних інтерв'ю зазначали, що Молдаванка - надмірно міфологізований район Одеси. Підкреслюється, що міф, сформований у творчості І. Бабеля про «бандитську Молдаванку», значною мірою маргіналізує інші способи осмислення міського простору та сприяє витісненню альтернативних історичних наративів і образів. У результаті формується своєрідна «монополія на інтерпретацію», яка впливає як на зовнішнє сприйняття Одеси, так і на процеси самоідентифікації мешканців Молдаванки.

«Молдаванка є єдиним міфологізованим районом Одеси, інший не міфологізований. До речі, може Привоз? І цей міф, створений Бабелем свідомо, свідомо він свідомо це робив. і коли Бабель створював цей міф, вже існував інший літературний міф, міф Жаботинського, і коли вони

врівноважували один одного, це було круто, чому Бабель туди пішов, він був дуже амбітний, і він пішов туди, де не зайнято, де ніхто не працював... Ось в цьому проблема, і через це мені дуже подобається, як це описала канадська дослідниця Таня Річардсон в книзі «Колідископічна Одеса». Вона описує, як міфологізований образ, створений Бабелем, займає місце всього міста. Тобто заміщає собою один район, який є маргінальним, який завжди був маргінальним в Одесі. Але він стає на місце всього міста і заміщає собою все місто. І в цьому проблема Одеси, тому що прекрасно можна Молдаванку сприймати як якийсь свій заповідник, але коли люди з зовнішнього простору думають про Одесу, вони всю Одесу уявляють як Молдаванку. Тобто дуже важлива частина одеської культури відвалилася і тому якоюсь мірою це незадоволення перекошеним міфом з боку одеситів може приймати форму відторгнення самої Молдаванки. Хоча Молдаванка в цьому невинна, абсолютно.»

(Оксана Довгополова)

«Молдаванка - найбільш міфологізований район, вона, мабуть, максимально розкручений у фольклорі. Я колись писав путівник, і в ньому було в мене вказано біля 40 пісень про Молдаванку, де саме використовується ця назва, бо чітко є прив'язка до інших яких-ось там топонімів Молдаванки, чи подій Молдаванки... вона, можливо, найбільш колоритна завдяки оцій міфологізації. Навіть Пересип, яка може бути чимось подібним, вона не отримала такого літературного шлейфу, як Молдаванка... »

(Олександр Бабиц)

«Юрій Липа, цей час перебуваючи за кордоном, він був в Одесі до 1918 року, написав оповідання "Петька Клин, нальотчик". Ось вам одеське бандитське оповідання українською мовою. Це теж Одеса Бандитська, і там теж Молдаванка... І от чому він написав це оповідання?»

(Тарас Гончарук).

При чому статистичні свідчать про те, що рівень злочинності на Молдаванці не був винятковим, однак у масовій свідомості закріпився саме образ бандитської Молдаванки:

«.. в радянські часи, вже після радянських, набагато гіршими були райони, спальні райони, де населення набагато більше, і вони були набагато більш криміногенними, ніж та сама Молдаванка.. Це

стосується певною мірою літературної, це літературний абсолютно міф...»

(Тарас Гончарук).

Експерти звертають увагу на комерційний аспект цього міфу, що він виріс «на певних грошах, на певних книгах, на певних фільмах:

«як цей міф виріс? Він виріс, звичайно, на певних грошах, на певних книгах, на певних фільмах, які ми добре знаємо, звідки вони прийшли. Чи багато, значить, вони хорошого цих речей принесли? Одне питання. Але те, що вони сформували отаке бачення певне про Одесу, це точно...»

(Ігор Стамбол)

«Молдаванка, вона стає стереотипом цього кримінального цікавого життя. І справа в тому, що письменників було достатньо багато, і вони хочуть швидко заробляти гроші, а швидкі гроші, це той жанр, який буде продаватися. Тому, якщо ви пишете детектив, він швидше продається, ніж якась серйозна філософська робота і відповідно вони це валять великим потоком, я нарахував 54 автора, якщо я не помиляюся, які писали про Одесу детективи. І Молдаванка достатньо часто згадується. А крім того, до книжки додалося кіно.. Я колись подивився, що 89-му і 90-му, оці два роки, вийшло три організації Бабеля на пострадянському просторі, причому грузинська кіностудія зробила і там Москва з Одесою. Ну це такий просто шалений пресинг, я б так сказав, цього культу »

(Олександр Бабич).

Однак детективний і кримінальний жанр, орієнтований на широку аудиторію, свідомо спрощує складні соціальні процеси та спотворює багатогранність історичного, соціального та культурного розвитку Молдаванки.

«Мішка Япончик, це насправді дуже показова історія. Ми можемо просто інші акценти ставити і звертати увагу людей на те, що коли влада співпрацює з бандитами, то тут вже виникають великі запитання до цієї влади. А друге, що фінал завжди один і той самий.. Якщо є молодь, яка досі дивиться ці серіали і захоплюється такою романтикою, то показувати другу сторону медалі. Банально показати, скільки прожив Михайло Вінницький, як закінчилась його життя. І що це не випадковість, що це абсолютна закономірність, яка працює на всіх. Про

це теж треба розповідати. Є певний літературний міф, в якому показано, як легко достаються гроші. А є реальність.»

(Віолета Дідук).

Міф про «кримінальну Молдаванку», як зазначається одеськими гідами, частково відтворюється самими мешканцями району, що ускладнює процес його переосмислення.

«..Ну, вже, до речі, спав оцей такий ажіотаж навколо теми кримінальної Одеси. Але, звичайно, навіть люди, якимось так не свідомо, в них вже дуже сильно оця зв'язка. «Молдаванка – бандити». Давайте нам про бандитів. І дуже цікаво, що і місцеві мешканці підтримують саме ось цю лінію. Коли ти заходиш в якісь двори, перше, що тобі повідомляють мешканці двора, а ви знаєте, що в нашому дворі був бордель...»

(Віолетта Дідук)

Культурна спадщина Молдаванки та загрози її збереженню

На запитання «Що для Вас є культурною спадщиною Молдаванки?» експерти визначали це поняття найчастіше саме через об'єкти матеріальної культурної спадщини.

По-перше, це історичні будівлі на Молдаванці, які збудовані видатними архітекторами:

«є будинки, що збудовані за проєктами Франческа Бофо...але там багато чого знищено стосовно культури »

(Тарас Гончарук)

«коли я на Калантайвській у багатоповерхівці подивився на це все згори, просто якісь такі враження, що після бомбардування, це було тоді ще, провалені дахи, десь на початку двохтисячних...»

(Тарас Гончарук)

В контексті матеріальної культурної спадщини згадували конкретні історичні локації, які перетинаються з тими, що були названі в частині про асоціації з Молдаванкою.

Також були названі такі елементи як старовинні двері, вікна, сходи, бруківка, які теж складають певний культурний образ Молдаванки, який

можна віднести до матеріальної культурної спадщини. Молдаванка була місцем виробництва естетики одеських домів:

«На Молдаванці була ціла низка заводів, які виробляли будівельний метал – брами, балкони, сходи... Кожна деталь, яку ми бачимо в центрі міста, часто була спроектована і відлита саме тут»

(Олег Луговий)

«Він описує не тільки Молдаванку, але Молдавка Кармена, або Одеса Кармена, вона кардинально відрізняється від Одеси Бабеля. Лазар Йосипович, як публіцист, як газетяр, він схильний до такого опису неромантизованого. І якщо прибрати Бабеля, лишиться Кармен, якщо ми говоримо про ХІХ, початок ХХ століття...»

(Андрій Дембіцький)

Під час глибинних інтерв'ю була названа проблема з реєстром пам'ятників архітектури, а також відсутність фахівців для реставрації історичних будинків на Молдаванці, і в Одесі взагалі, відсутність одеської школи реставраторів:

«...Треба провести моніторинг будівель, які дійсно є цінними, і звернутися до Стоянова, департамент охорони культурної спадщини, і попросити їх, щоб вони внесли корективи. Якщо ми говоримо про необхідність збереження, якусь категоричну, тоді, знову таки, ми маємо думати, для чого ми це робимо. Якщо цей будинок, він нам потрібний, як туристична локація, як місце, за яким йде дуже цікава історія, і без нього місто і конкретне Молдаванка щось втрачає, тоді треба за це боротися. Якщо ми бачимо, що це ординарні двори, вони дійсно потрібні для забудови, і життя людей покращиться, ми вимушені визнати тоді, що щось старе буде знесено, і на місці буде з'явитися 16-ти поверхівка»

(Олександр Бабич)

«у нас була знищена школа реставраторів, як процес. І зараз, наскільки я пам'ятаю, було намагання набрати курс реставраторів і Будівельна академія наша на це погодилася. Не знаю, чим це закінчилося, бо це розмови були перед повномасштабним вторгненням...»

(Олександр Бабич)

«Те, що в Одесі немає школи реставраторів по архітектурі - це теж катастрофічна ситуація, коли ви маєте місто, в якому півтори, дві з

половиною тисячі пам'яток архітектури, яких хтось мусить моніторити і так далі, не мати взагалі професійних реставраторів у місті. Треба запрошувати реставраторів із Києва. Це нонсенс. Ті фірми, які є, які мають досвід, ми бачили цей досвід з пластиковими бутилками. Це по-перше. По-друге, їх мало. А коли у вас тисячі, то так само, як в старій Одесі були десятки архітекторів-конкурентів один одному, які відповідно пропонували, я побудую краще, а я побудую ще краще, і ця конкуренція збільшувала якість. Так само мусить бути тепер з реставраційними фірмами... »

(Олег Луговий).

Говорячи про спадщину Молдаванки респонденти зазначають, що її найбільш цінний вимір пов'язаний насамперед із мешканцями району.

«коли ми говоримо про Молдаванку, це не про архітектуру, це, напевно, все ж таки про людей, про традиції... На Молдаванці, я би сказав, більший відсоток тих, хто живе тут, від діда-прадіда. І, безумовно, цим пишається. Не знаю, наскільки це добре-погано, але це факт. Так чи інакше, якщо ти живеш в квартирі, в якій народився твій дід, це викликає гордість, повагу. І тому Молдаванка, мені здається, вона на рівні традицій, на рівні людських, зберігла в собі Одесу краще, ніж це зробив центр міста. Я бував на Молдаванці в квартирах, в яких, ти б не подумав, що за цими дверми ти засядеш на декілька годин роздивлятися старі сімейні альбоми з фотографіями початку XX століття...»

(Андрій Дембицький)

«..Мені здається, що це історія того, що люди відчувають дотичність один до одного, вона, знов таки, я заходжу вже на друге коло, але я розумію, що це не є особливість Молдаванки. Це тут поєдналася особливість взагалі людей, які погоджуються і обирають для себе такий спосіб життя. І, напевно, це потрібно зберегти...»

(Наталія Лаврова)

«І звичайно, що це люди, але тут дуже важливо розуміти, що люди, на жаль, це живі істоти, які мають властивість помирати. Тому нам треба працювати в розділі усної історії (Oral History) і з тими, хто там живе давно, намагатися зберігати пам'ять їх в цьому плані...»

(Валерій Болган)

Говорячи про спадщину Молдаванки також було підкреслено, що треба будувати якісь ланцюжки, зв'язку історичного з сучасним.

«Якщо Ви бачите ті міфи Старої Одеси, які працювали у нас останніх 100 років, в даному випадку, я говорю як туроператор, найбільш продаваний міф Одеси був кримінальна історія. І Молдаванка тут була безумовно альфою. І тепер ми розуміємо, що ми не можемо це продавати. Воно не може нести якусь цінність сучасній Україні. І дивно було б, якщо б ми зараз замість того, щоб формувати нову українську історію, фіксувати події цієї війни, ми будемо безперервно щось розповідати про Мішку Япончика чи про Котовського. І отут від цього я, давайте так, я спробую сказати, як громадянин, як українець, як солдат, я дуже хочу там говорити про українську Одесу, про її супротив в цій війні, або побудувати якісь ланцюжки, зв'язку історичного з сучасним ланцюжки, зв'язку історичного з сучасним»

(Олександр Бабиш)

Респонденти фіксують серйозні загрози для збереження спадщини Молдаванки, пов'язані передусім із сучасними урбаністичними процесами. Потенційна забудова та «відселення людей» сприймаються не лише як фізична трансформація простору, а як руйнування соціокультурного простору району, що формувався десятиліттями. У цьому контексті загроза втрати Молдаванки осмислюється як втрата автентичності міського середовища загалом, адже, зникнення такого району «вб'є ауру Одеси». Водночас у висловлюваннях експертів простежується чітке усвідомлення необхідності балансування між збереженням і розвитком. Майбутнє Молдаванки мислиться не як консервація у минулому, а як обережна модернізація, що поєднує комфорт сучасного міського життя з повагою до історичної спадщини. Таким чином, формується запит на трансформацію району у «сучасний зручний мікрорайон з цікавою історією», де історичний наратив не знищується, а інтегрується у нові урбаністичні практики.

Роль місцевої бібліотеки-філії №8 імені Івана та Юрія Лип у культурному житті району

У ході глибинних інтерв'ю респонденти акцентували увагу на потенціалі сучасних культурних інституцій у процесах переосмислення локальної історії та формування нових практик взаємодії в межах міського простору. Особливе місце в цьому контексті відводиться бібліотеці як культурній інституції, що здатна трансформуватися з традиційного сховища знань у культурний хаб. Зокрема, бібліотека-філія №8 імені Івана та Юрія Лип розглядається респондентами як простір, що має ресурс для спільнототворення, залучення різних вікових груп та ініціювання проєктів, спрямованих на переосмислення історії Молдаванки.

«Як культурна інституція, бібліотека має ресурс спільнототворення.. бібліотека як культурний хаб, справді може бути першою точкою культурних змін, і сюди можна підтягувати дітей, молодих дітей, яким буде цікаво. Тобто бібліотека може робити цікаві речі, і коли люди приходять дивитися на цікаве, то все, вони вже включилися, їм ще хочеться прийти... І взаємодіяти з мешканцями Молдаванки, робити щось цікаве по переосмисленню історії Молдаванки...»

(Оксана Довгополова)

«Бібліотека може стати культурним центром для подій. Бібліотека може якраз і робити ту роботу, де пропагандувати тих людей, які тут були не бандити. Наприклад, ті люди, які були навпаки класними в своїй професії або в якихось своїх життєвих справах. І якщо зануритися в літературу, то бібліотека – це перший допоміжник. От перше, куди ми звертаємось, коли ми хочемо розробити якусь нову тему, ми йдемо куди? В архіви, в книжки, туди йдемо. І це дуже допомагає. А бібліотека якраз є ключове місце...»

(Наталія Лаврова)

«я знаю, що в цій бібліотеці багато приходить туди школярів. І, до речі, школярів теж можна було б залучити до власного проєкту вивчення Молдаванки. Вони навчаються тут, вони живуть в цій території. І там багато історій цікавих. Бібліотека може стати таким ініціатором проєкту вивчення Молдаванки... Можливо, знов таки, фольклор місцевий

записати, як він був. Бо я казав про те, що в нас фактично зараз помер той самий робітничий клас, так званий.»

(Тарас Гончарук)

«Я б робив такий «Молдаванський альбом», я б взяв мапу, на цю мапу я б наніс в першу чергу візуальний ряд. Тому що є сімейні архіви, треба брати альбоми, сканувати ці фотографії, тому що більшість домів, які там зображені, вони просто вже зникли. Ці двори, ці дома, а це і характерна архітектура, це історія костюма, це історія побуту. І коли на це ще накласти аудіо інтерв'ю, можливості відео інтерв'ю. Ми ж розуміємо, ці люди дійсно підуть і вже ніхто ніколи не зможе згадати, хто тут жив, як вони говорили, про що вони говорили. Тому цей дуже крутий був би проєкт... І мабуть бібліотека могла б зайнятися тим збором цієї інформації, тому що туди ходить максимальна кількість людей, бібліотека все ж таки те місце, де є люди освічені, люди, які читають книжки і розуміють необхідність книжок. І тому до них і звертатися, ми хочемо інтерв'ю, ми хочемо відсканувати ваш родинний альбом, будь ласка, принесіть, нас не буде цікавити ніяк інтим, нас цікавить костюми, будинки, інтер'єри, це є цінність,»

(Олександр Бабиц)

«..Я б, можливо, влаштовувала такі місця, де діти можуть прийти і робити домашні завдання. Чомусь в дорослих бібліотеках немає підручників шкільних, а це було б дуже гарно. Тому що зараз у них підручники в електронному вигляді, а не завжди є світло. Або дитина може прийти в бібліотеку, взяти книжку і сидіти там робити домашні завдання. Через це, мені здається, теж можна молодь залучити саме до бібліотек...»

(Віолета Дідук)

«Бібліотека не місце, де можна взяти книжку, тому що книжку зараз можна скачати і купити в електронному варіанті, прочитати, не вставаючи з дивану. Бібліотека, як центр тяжіння, як сучасний хаб. Тобто книжки, презентації, громадські читання, стендап, я не знаю, конкурс найкращого оповідання аматорського, залучення самих цих молдаванців, які будуть писати про власну Молдаванку»

(Андрій Дембицький).

Аналіз висловлювань респондентів дозволяє стверджувати, що сучасна бібліотека осмислюється як культурний хаб, здатний виконувати функції не лише освітнього, інформаційного, але й комунікативного простору. У цьому баченні вона постає як «точка входу» до локальної історії, де знання не просто зберігаються, а активно переосмислюються через взаємодію з громадою.

Ключовою функцією бібліотеки визначається її спроможність до спільнототворення – об'єднання мешканців навколо спільних практик пам'яті, дослідження та творчості. Водночас респонденти підкреслюють значущість переорієнтації наративу Молдаванки: від домінуючих міфологізованих образів до більш комплексного та історично обґрунтованого представлення спостатей і подій. У цьому процесі бібліотека виступає як інституційний посередник, що має доступ до джерел, архівів і знань, необхідних для такої трансформації. Окремо наголошується на важливості роботи з «живою пам'яттю» – збирання усних історій, сімейних архівів, візуальних матеріалів. Така діяльність не лише фіксує унікальний культурний досвід, що зникає, але й створює підґрунтя для нових форм репрезентації Молдаванки як багатовимірного соціокультурного простору.

Таким чином, бібліотека постає як культурна інституція, яка має потенціал перетворення з місця збереження знань на активного агента змін, який може сприяти як збереженню, так і сучасному переосмисленню ідентичності Молдаванки.

Бачення майбутнього Молдаванки

На запитання: «Якою Ви хотіли б бачити Молдаванку у майбутньому?» думки експертів розділилися, але зійшлися на тому, щоб цей район зберегти для наступних поколінь.

«В цьому випадку нам треба зрозуміти, яку Молдаванку ми хочемо передати дітям. Засрату з легендою про Мішку Япончика і ті більше

нічого, або сучасний зручний мікрорайон з цікавою історією, з якимись гарно збереженими пам'ятками архітектури»

(Олександр Бабич)

«є, звичайно, багато планів знищення Молдаванки, я так вважаю, забудови багатоповерхівками, відселення людей і так далі. Але це, звичайно, однозначно вб'є ауру Одеси, бо центр-центр, Молдаванка... Я б хотів, щоб цей район все-таки зберігся, зберігся, але в нормальних умовах, і щоб забудовники його не знищили. Бо буде дуже шкода» (Тарас Гончарук)

«Я хочу сказати, що Молдаванка – це дуже класний, щирий район. Як я сказала, люди щиро радіють і щиро ругаються. І це є дуже цінне. А ще у нас, необхвачений нашою увагою, посеред Молдаванки є Трикутний сквер, і там є літери такі «Я люблю Молдаванку», і стоїть танк, про якого доводиться також щось розповідати. Танк часів Другої світової війни, і про нього розкажуть мільйони історій. А ще місцеві жителі люблять розповідати, як на заводі Шустова покрали все вино, коньяки і таке інше. Я хотіла, щоб люди, які тут живуть, більше дізнавалися про свій район, більше знали правди..»

(Наталія Лаврова)

«Якщо я говорю про, як туроператор, який там достатньо довго і закохано вивчав і Бабелевську Молдаванку, і фольклор Молдаванки, мені шкода буде, якщо це буде втрачено. Але я боюся, що це може відбутися. І це буде нормально, це буде природне, це буде абсолютно логічний процес сьогодні»

(Олександр Бабич)

«..ми маємо говорити, не може у міста, сучасного мільйонного міста бути головними персонажами, на яких мають рівнятися наші діти, злочинці. Ми маємо продавати, якщо ми щось на Молдаванці маємо якимось прокачати, то це мають бути вчені, музиканти, письменники. Я думаю, що зараз є сенс попрацювати над українськими посталями, які пов'язані з Молдаванкою..»

(Олександр Бабич).

Дуже важливим ставлення самих мешканців Молдаванки до цього району, до перспектив її розвитку та збереження спадщини.

«...важливе ставлення, безумовно, самих мешканців до Молдаванки, це місце проживання і воно має бути комфортним, безпечним, логістично... Будь-який район міста, будь-яке українське місто, я хочу бачити його безпечним, безпека це важливо, тому це освітлення нормальне, камери спостереження і все таке, це те, що дає відчуття спокою, базової потреби будь-якої людини. Від цього буде з'являтися та атмосфера, яка буде до себе запрошувати, мені буде хотітися тоді піти і перейти тими вулицям, куди б я ввечері не пішов. Хоча в принципі ми розуміємо, що Молдаванка не такий вже небезпечний район, це більше міфологізація. Безумовно це нормальний транспорт, нормальна логістика. І ще я хотів би максимально зберегти архітектуру, яка є, з урахуванням того, що це має бути зручним для її мешканців. Із якихось дивних побажань я б намагався бачити обмежений якийсь заповідник Молдаванки, район від Калантаївської до Розкидайловської, де нічого не забудовувалося, відреставровані фасади... створення туристичної інфраструктури, з якимись цікавими вуличними скульптурами, з красивою логістикою, якоюсь там знаками. Може б я їй додав ще якогось колориту у вигляді графіті або ще якихось таких сучасних арт-об'єктів. Я б дуже хотів відновити бруківку на Молдаванці..

(Олександр Бабиц)

«...місто не може всю Молдаванку перетворити на музей, це може бути якийсь заповідничок, декілька дворів, один квартал, там, де найбільше збереглися старі будинки, і тоді місто прямо туди вкладається, і це реставрує, і опікується тим, щоб там було поменше автомобілів, тобтодесь поряд влаштовує який-небудь, я не знаю, підземний паркінг...»

(Олег Луговий)

«Дуже важливо, дуже часто ти заходиш у двори, щоб якось з людьми налагодити контакт, і я починаю завжди, божже, у вас такий красивий дворик, і люди всі, ой, та що тут красивого, а що тут знаменитого, а нічого в нашому дворіку, нічого такого немає. Яюсь люди, мабуть, вони розуміють, що побутові умови залишають бажати кращого, але нам все ж таки є чим пишатися, хочеться, щоб місцеві мешканці розуміли, який скарб у них є. Треба його трошки, як вона каже, намарафітити... Такий баланс між аутентикою і естетикою, і побутовими зручностями для людей, які там живуть. Тому що це не мертвий музей, це такий живий

простір, в якому живуть люди, і також потрібні комфортні умови життя...»

(Віолетта Дідук)

«Я би хотів бачити Молдаванку через 10 років, по-перше, більш мистецькою. Так, колись багато заводів закривалося, вже давно на їх місці з'являється 20-поверхове житло. Це не погано, якщо люди бажають переїжджати в Одесу і селитись саме на Молдаванці. Я, власне, так і зробив колись. Але якщо на місці цих заводів будуть з'являтися нові сучасні арт-майданчики, щоб Молдаванка стала таким хабом не тільки обміну, зберігання своєї одеської ідентичності, а щоб вона цю ідентичність космополітично трансформувала, трансформувала далі, трансформувала і ділилася з нею на всю Україну..»

(Андрій Дембицький)

«В Одесі, на жаль, не так багато туристичних об'єктів. Одеса залишається містом трьох днів і більше тут нема що робити туристам. І отут треба щось зрозуміле, цікаве. Музей під відкритим небом, музей молдаванської квартири, музей одеського двору... Одеса могла б себе позиціонувати себе як місто, в якому ви можете заробити гроші. Ваші діти можуть тут отримати унікальну економічну освіту, бізнес-освіту. Одеса – це місто, де можна заробити. Молдаванка була районом тих, хто приїхав працювати і став багатим... Тут мають з'явитися бізнес-школи, айті-хаби, відкриті економічні зони...»

(Олександр Бабиш)

«Я хотів би, щоб її не трогали... щоб вона була щира, яскрава і вільна.... ми можемо казати про духовність, але нам потрібно вирішувати, не нам, а владі потрібно вирішувати великі проблеми. Я думаю, головне все ж, щоб не чіпали ту Молдаванку і не будували на цій Молдаванці ці величезні будівлі, які знищують краєвиди наші»

(Віктор Савченко)

«... коли умовна тьотя Соня, яка зранку прокинулася і зрозуміла, що у неї масла не вистачає, вона фаришмак почала, і вона там цьому халатіке побігла в сусідній магазин, зустріла сусідку, в неї перекисла сельодка, тому що вони тут стояли і в халатіке розмовляли. В центрі такого не побачиш. А коли у нас з'являться 18-25 поверхівки, так, напевно, це теж буде, від цього нікуди не дінешся, але оця безконтрольна забудова, вона

знищує цю молдаванську ідентичність. Я маю надію, що вона (хаотична забудова) її таки не знищить, що якийсь баланс ми в цьому витримаємо і після перемоги з задоволенням будемо все ще водити екскурсії по цим дворам Молдаванки...»

(Андрій Дембицький)

Висновки за розділом 1

1. За результатами глибинних інтерв'ю Молдаванка постає як один із ключових елементів локальної ідентичності Одеси – історичний район, що сприймається як унікальний не лише в міському, а й навіть європейському контексті. Унікальність Молдаванки пов'язується передусім із її історико-архітектурними характеристиками: відносною збереженістю рис міського середовища з характерною малоповерховою забудовою та близькістю до центру, та унікальним простором соціальної відкритості та щирості людей, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. Молдаванка постає як яскрава частина міста – «грань діаманту», без якої неможливо представити Одесу.
2. На Молдаванці вперше в місті, а отже й у всьому краї, з'явилися такі знакові інституції, як залізничний вокзал, електростанція, Інститут шляхетних дівчат, притулок для незаможних, міське народне училище тощо. Серед найбільш поширених асоціацій із Молдаванкою респонденти також називали промислові підприємства та заводи, функціонування зони зі сприятливим митним режимом «Порто-Франко», єврейську лікарню, молитовні будинки, танк «На іспуг», навчальні заклади, народні читальні та дворики Молдаванки. Окремо згадувалися ринки («Старокінний», «Толкучий ринок»), площі (Михайлівська, Олексіївська), парки (зокрема Преображенський), конкретні вулиці (М'ясоїдівська, Б. Хмельницького, Розумовська, Середня, Степова та ін.), кінотеатр «Родина», а також катакомби Молдаванки.

3. Згідно з результатами глибинних інтерв'ю, значною мірою асоціюються з Молдаванкою видатні архітектори минулих століть (Франц Боффо, А. Шашин, Церетелі), підприємці минулих століть (родина Крахмальникових, трактирщик Зенделов), державні, громадські діячі часів Російської імперії (Дюк де Рішельє, Петро Разумовський, Олена Толстая, граф Горчаков), радянські письменники одеського походження (Ісаак Бабель, Володимир Жаботинський, Лазарь Кармен) та сучасні українські письменники (Іван і Юрій Липи, Юлія Верба), міфологізовані кримінальні персонажі (Мішка Япончик, Сонька Золота Ручка), сучасні мешканці Молдаванки (мешканці двору «Рибацький двір»). Водночас експерти підкреслюють наявність альтернативних, менш міфологізованих інтерпретацій ідентичності Молдаванки (зокрема через постаті Л. Кармена, І. Липи чи Ю. Верби), що відкриває можливості для формування альтернативних історико-культурних наративів її історії.

4. Спадщина Молдаванки має комплексний характер і включає різноманітні матеріальні та нематеріальні складові. До матеріальної складової спадщини Молдаванки можна віднести історичні будівлі, які збудовані видатними архітекторами, одно-двоповерхові будинки робітничого району Одеси минулого століття. Також були названі такі елементи як старовинні двері, вікна, сходи, бруківка, які теж складають певний культурний образ Молдаванки, який можна віднести до матеріальної культурної спадщини. В якості нематеріальної спадщини називали специфічний вайб, гумор, щирість та гостинність мешканців Молдаванки. Говорячи про спадщину Молдаванки також було підкреслено, що треба будувати якісь ланцюжки, зв'язку історичного з сучасним.

5. Під час обговорення культурної спадщини респонденти звертали увагу на занедбаний стан архітектури та загрозу для її збереження. Мова йде не тільки про пошкодження або знищення пам'яток архітектури внаслідок обстрілів під час повномасштабної російсько-української війни, але і про такі проблеми як забудова міста висотними новобудовами, брак або

відсутність якісних реставраційних робіт, як наслідок, знесення будівель, що є пам'ятками архітектури. Для збереження культурної спадщини Молдаванки має бути більш значна увага від державних та місцевих органів влади до цього району, залучення коштів для її реставрації та збереження, зокрема за допомогою залучення грантової допомоги.

6. Зазначено, що Молдаванка - надмірно міфологізований район Одеси. Підкреслюється, що міф, сформований у творчості І. Бабея про «бандитську Молдаванку», значною мірою маргіналізує інші способи осмислення міського простору та сприяє витісненню альтернативних історичних наративів і образів. У результаті формується своєрідна «монополія на інтерпретацію», яка впливає як на зовнішнє сприйняття Одеси, так і на процеси самоідентифікації мешканців Молдаванки. У ході глибинних інтерв'ю було акцентовано на необхідності відходити від кримінального іміджу Молдаванки («Бандитська Молдаванка») до іміджу району як успішних підприємців, бізнесменів та талановитих діячів культури та мистецтва.

7. Особливе місце у контексті культурного розвитку району відводиться бібліотеці як культурному хабу. Зокрема, бібліотека-філія №8 імені Івана та Юрія Лип розглядається респондентами як простір, що має ресурс для спільнототворення, залучення різних вікових груп та ініціювання проєктів, спрямованих на переосмислення історії Молдаванки. Водночас респонденти підкреслюють значущість переорієнтації наративу Молдаванки: від домінуючих міфологізованих образів до більш комплексного та історично обґрунтованого представлення спостатей і подій. У цьому процесі бібліотека виступає як інституційний посередник, що має доступ до джерел, архівів і знань, необхідних для такої трансформації. Таким чином, бібліотека постає як культурна інституція, яка має потенціал перетворення з місця збереження знань на активного агента змін, який може сприяти як збереженню та актуалізації культурної спадщини району, зокрема через організацію культурних ініціатив.

8. Бачення майбутнього Молдаванки пов'язане зі збереженням балансу між модернізацією міського простору та збереженням його історичної й культурної автентичності. Як зазначалося під час глибинних інтерв'ю, район не повинен стати «музеєм під відкритим небом», тому що це «не мертвий музей», а «місце проживання, і воно має бути комфортним і безпечним». Важливим також є ставлення самих мешканців до Молдаванки, до перспектив її розвитку та збереження спадщини, а також підвищення рівня поінформованості про історію власного району. Також перспективи розвитку Молдаванки пов'язані з інтеграцією її спадщини у ширший український культурний контекст, що передбачає переосмислення історичних наративів та формування нових моделей локальної ідентичності.

Серед можливих візій майбутнього Молдаванки респонденти називали, зокрема, концепцію «заповідника Молдаванки» – район від Калантаївської до Розкидайловської, де було б обмежено нову забудову, відреставровано фасади історичних будівель, створено туристичну інфраструктуру, відновлено бруківку та інш. Інша візія передбачає розвиток сучасних арт-просторів, які дозволили б Молдаванці стати хабом не лише збереження одеської ідентичності, а й її трансформації та поширення в українському контексті.

Розділ 2 Узагальнений аналіз результатів фокус-групових інтерв'ю

Знакові місця та культурні локації

Місця, які учасники фокус-груп найчастіше називали в своїх асоціаціях з Молдаванкою, це Старокінний ринок (Староконка), конкретні вулиці (М'ясоїдівська, Б. Хмельницького, Разумовська, Середня, Степова та ін.), Привоз, катакомби, танк «На іспуг», Дюківський парк та дворики на Молдаванці.

Старокінний ринок посідає особливе місце в уявленнях учасників – це не лише торговельна локація, але й простір цікавого спілкування, унікального колориту.

«...А в мене Старокінний. У мене душа там...».

(мешканка Молдаванки)

«Мені Староконка. Там можна купити те, що ти навіть не сподіваєшся. Ось воно тобі попалося. Ти розумієш, що це ти купиш тільки на Староконці. А спілкування... Навіть просто проходити, послухати колорит наших продавців, які там сидять. Це ж можна там фільми знімати».

(мешканка Молдаванки)

«Я проживаю неподалік від Старокінного ринку. І з дитиною, коли він був малий, ми дуже часто ходили. І навіть зараз він сам з друзями часто ходить на ринок, і йому дуже подобається, що він може там придбати, подивитися якісь старовинні речі, які залишилися з тих часів».

(мешканка Молдаванки)

«Я люблю «Молдаванку», ось цей надпис. Я працюю в цьому районі, і мені він здавався таким небезпечним. Але я зрозуміла через час, що «Молдаванка» в мене асоціюється з такою одеською атмосферою. Тут все таке колоритне, ці дворики, ці люди. Дуже затишно, такий одеський колорит».

(мешканка Молдаванки)

Деякі згадували також єврейську лікарню, Прохорівський та Михайлівський сквери, двір «Рибацький дворик», Олексіївську площу, катакомби на Молдаванці.

Водночас учасники фокус-груп звертають увагу на занедбаність району: розбиті тротуари, занепалі фасади, недостатнє освітлення, забрудненість. І така амбівалентність – любов до Молдаванки та розчарування її сучасним станом – проходить наскрізним мотивом через усі фокус-групові дискусії.

«Коли я йшла на свою роботу, і побачила ці вулиці, і побачила цю штукатурку, ці будиночки, мені було лячно, що в місті Одеси можуть бути такі занедбані архітектурні будинки».

(мешканка Молдаванки)

«Молдаванка – це така «сіренька, брудненька, страшененька». Мене дітки питають як у мами, як ти тут росла, як ти тут взагалі виросла».

(мешканка Молдаванки)

Асоціації з особистостями

Серед лідерів за кількістю згадувань в контексті асоціацій з особистостями, що найбільше асоціюються з Молдаванкою, є Ісаак Бабель, Мишка Япончик (Вінницький).

Деякі згадували також письменника Володимира Жаботинського, Едуарда Багрицького, Леоніда Утьосова, Віру Холодну – митців, пов'язаних з Одесою. Серед сучасних особистостей, які асоціюються з Молдаванкою, назвали: Йосифа Зільбермана (відомий лікар-гінеколог), блогерку Катерину («Принцеса Молдаванки»), письменниць Наталію Граждан, Тетяну Донцову, письменника Валерія Смирнова, актора Олексія Горбунова.

«Зільберман наш, на Болгарській, найкращий гінеколог, якому зараз збираються пам'ятник поставити. Він лікував всіх. Я працювала з ним в 94-му році, у мене перша освіта медична... Він коли заходив в відділення, всі починали посміхатися і рожати друг за другом».

(мешканка Молдаванки)

«Ну, мені спали на думку книги Валерія Смирнова. Якщо ви читали, то це якраз саме сучасний одесит, який писав про Одесу, про Молдаванку з неймовірним почуттям гумору. В ньому був такий «Напівтолковий словник одеської мови».

(мешканка Молдаванки)

Також згадали мешканців «промислової» та «ремісничої» Молдаванки минулого століття, наприклад, жінку, яка була власницею та технологом пивоварні. Історії таких цікавих мешканців промислової та ремісничої Молдаванки минулого століття, на думку учасників дискусій, ще треба відкривати та вивчати.

«Для себе я тоді дізналася, що на Комітетській була фабрика з виробництва шпалер, і тоді італійці в Одесі заказували шпалери. І нам коли почали розповідати про ці маленькі фабрики, маленькі артелі я була здивована. Господи, а нам весь час пропагандували, що тут тільки бандити жили. А виявляється, тут, ну так, бандити теж були. Але у порівнянні з ремісниками і фабрикантами, їх було набагато менше».

(мешканка Молдаванки)

«Олексіївська площа могла б достойно бути таким великим об'єктом туристичним. Тому що там можна підняти, як раніше, там був і ринок, і проводилися якісь виставки, саме в приміщенні депо. Там дуже гарний Собор. Трамвайний музей».

(мешканка Молдаванки)

«...що один із перших заводів пивних, він був на Середній 126 або 129, точно зараз не скажу, його господаркою була жінка Пауліна, але її називали в Одесі Полина Гоппенфельд. Вона з 1890 по 1910 рік була господаркою цього заводу, пивзаводу, вона була технологом, тобто під її керівництвом вварилося пиво. В той момент її сім'я володіла «Гамбринусом» на Дерибасівській і ще якимось рестораном на Єкатеринівській. І от вона теж проживала на Молдаванці, і про неї практично ніхто ніколи не розповідає. І я тільки коли почала шукати, які ж були історичні особи жінок-пивоварів в Одесі, от я знайшла про цю Поліну Гопінгфельд. І для мене тепер цікаво почати копати, чи були у неї діти, була вона замужем, чи вона просто була крутим бізнесменом і технологом. Вона якраз така ярка історична особа, про яку варто і

розповісти, і можливо їй навіть пам'ятник поставити, тому що вона була жінкою- пивоварем і вона на Середній 126-129 в цьому районі був її пивзавод, там вона жила»

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-групових дискусій згадали Івана і Юрія Липи, на честь яких названа бібліотека-філія №8. Однак вони зізнавалися, що не можуть одразу назвати, ким вони були.

«Юрій Липа, він теж писав про Одесу. Дуже цікаво. Я прочитала, просто була в захваті... І от Мішка Япончик, коли я почитала, ну, звичайний бандит. Чесно. Звичайний бандит».

(мешканка Молдаванки)

«Ну, Іван і Юрій Липа, по суті, вони також меценати. Вони діячі українського національного руху. Але саме, чи вони асоціювали себе з Молдаванкою – це інша справа».

(мешканка Молдаванки)

Міф про «бандитську Молдаванку»

Під час обговорення міфу про «бандитську Молдаванку» серед учасників фокус-групових дискусій виявилися два полюси думок: одні учасники вважають цей міф застарілим і шкідливим для розвитку району, інші – вважають, що він є частиною історії Молдаванки.

«...В минулому це реальність, а зараз це просто міф. У нас спокійно на районі...»

(мешканка Молдаванки)

Цікаво, що учасники, які вирости на Молдаванці, та ті, хто переїхав сюди нещодавно, мають принципово різний досвід зіткнення з цим образом Молдаванки. Для корінних мешканців міф сприймається як перебільшення, що не відповідає їхньому повсякденному досвіду. Для більшості респондентів- корінних мешканців Молдаванки, цей міф більше пов'язаний з літературою, кіно та чутками.

«Хочу сказати, що тільки ті, хто тут не живе, вважають Молдаванку бандитською. Тобто, хто тут живе, так не вважає. Я могла вийти в 2 години ночі, і зараз можу, і не боюся, бо ми тут всі вирости».

(мешканка Молдаванки)

«Молдаванка більше всіх греміла... письменники писали ось тут, в голови людей вкладали, що якщо це Молдаванка, значить вона бандитська. Хоча я особисто вважаю, що тут бандитів було не більше, ніж на той же Чубаївці чи на Фонтані. Вони там теж були, тільки про них ніхто не писав».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп також зазначали комерційну сторону цього явища: попит на екскурсії з «бандитської» тематики значно перевищує попит на всі інші тематики екскурсій на Молдаванці.

«Він оголошує. «Українська Одеса» – 10 людей записалися. Він проводить по всіх таких видатних одеситів, про яких ми нічого не знали. 10 людей. Наступна екскурсія – «Бандитська Одеса» і анилаг. Там просто така верениця за ним ходила...».

(мешканка Молдаванки)

У цьому зв'язку було зазначено, це може бути пов'язано з рівнем освіти та культурними очікуваннями аудиторії:

«Якщо збільшиться рівень освіти, мені не буде цікаво слухати, кого Сонька грабила і Мішка вбив... Тому тут все як в ресторані. Одні фастфуди їдять, а інші фуа-гра. Збільшиться рівень освіти і підхід до цього, що ми не будемо прославляти, а акцентувати на...».

(мешканка Молдаванки)

Більшість учасників фокус-груп зазначали, що міф про «бандитську Молдаванку» не потрібно знищувати, але він не повинен бути єдиним наративом про Молдаванку. Поруч із ним має існувати інший образ Молдаванки – як місця успішних бізнесменів, ремісників, меценатів, медиків, митців.

«Хотілося б змінити стереотипність, бачення Молдаванки. Якщо візьмемо, це були купці з Молдавії, які брали в найм українців... Тут саме змінити трошки акценти і залишити ту стереотипність, яка цікава також людям».

(мешканка Молдаванки)

Культурна спадщина Молдаванки

На запитання «Що для вас є найціннішою спадщиною Молдаванки?» учасники фокус-групових дискусій зазначали поряд із матеріальними об'єктами (будинками, двориками, вулицями), нематеріальну спадщину: «одеській спосіб життя», традиції мешканців Молдаванки, колорит спілкування, атмосфера, гумор.

Серед матеріальних елементів спадщини виділяються: старі будинки та їхні архітектурні деталі (ворота, двері, балкони з колонами, ліпнина), Старокінний ринок, двори Молдаванки. При цьому учасники дискусії одразу зазначали про їх занедбаний стан.

«Якщо говорити, що тут найважливіше, то важлива духовність цих маленьких дворів, яка зникає. Поступово вона зникає. Якщо тут почнуть будувати – це вже не Молдаванка. Це вже все».

(мешканка Молдаванки)

«У нас є дуже важлива нематеріальна спадщина – це такий одеський спосіб життя. Таким був і Жванецький. І хотілося, щоб ця легкість, фривольність залишилась в нас як нематеріальна спадщина – це наш гумор».

(мешканка Молдаванки)

«Це самі люди – колорит. Ні в одному районі такого не почувеш, як кажуть у нас в Одесі, на Молдаванці. І нажаль, що цей цимес старини, він уходить кудись... розчиняється».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп звертали увагу на такий пласт архітектурної спадщини Молдаванки, як будинки, збудовані відомими архітекторами-італійцями, і яким не приділяється достатньою уваги, як пам'яткам архітектури.

«Там де я живу, це італійці будували. Це була казарма. І по будівлі ти розумієш, що це будували ті, у кого був смак. Але тут проблема в тому, що архіви треба розкрити. І кожен з цих будинків несе свою історію».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп зазначали унікальність дворів на Молдаванці, де представники різних професій могли жити поряд та знаходити спільну мову.

«Мені здається, що на Молдаванці в самих людях був такий колорит, що там виживали як сім'я. Міг у дворі жити, умовно кажучи, кримінальний якийсь авторитет, викладач університету, якийсь рибалка. І всі якось поважали один одного. Спільну мову знаходили».

(мешканка Молдаванки)

«Кожен дворик має свою особистість. Мені здається, що тут все таке колоритне, ці дворики, ці люди. Дуже затишно, такий одеський колорит».

(мешканка Молдаванки)

Культура спільного двору та взаємодія з сусідами

Одним із найважливіших маркерів ідентичності Молдаванки, який виокремили учасники фокус-групових дискусій, це особлива культура «спільного двору». Найбільш часто учасники фокус-групових дискусій згадували двір «Рибацький дворик» (вул. Олександра Свіща, 47, колишня Середня) як яскравий приклад збереження найкращих традицій мешканців двору на Молдаванці, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. У цьому «Рибацькому дворику» мешканці спільно займаються благоустроєм території: готують юшку, проводять «Дні двору», організовують вистави за участю дітей і майстер-класи. Учасниця фокус-групової дискусії Надія, яка є лідером цього двору, зазначила також підтримку мешканців цього двору «Школи культури сусідства».

«Ми варимо там юшку, у нас великий казан на 40 літрів. Це ж не тільки в День двору. Ось це було свято День закоханих. Рішили, вирішили, всі люди бачать то із вікна... Все, вже всі повиходили, всі зі стаканчиками».

(мешканка Молдаванки)

«Ми пройшли курс в Школі культури сусідства, і у нас було перше, не збирання, а ми написали об'явлення, запросили усіх жителів у двір, щоб поспілкуватися, як ви хочете змінити у своєму дворі. І люди нарисували, у

нас була карта, план двора, і кожен, що він хоче змінити. Зараз там зірочки стоять, що ми все це зробили».

(мешканка Молдаванки)

Водночас учасники фокус-груп фіксують поступову трансформацію цієї культури «спільного двору». Серед причин – відтік корінного населення внаслідок еміграції або переміщення, поява квартирантів, що не мають зв'язку з двором, ковід та повномасштабна війна, загальний «ритм сучасного життя», що витісняє живе спілкування.

«До ковіда і до військових дій у нашому дворі я знала всіх. Пройшов ковід, військові дії, люди помирали, 50 на 50 у нас вже квартиранти. Відчувається «не своє». Дуже багато поїхали, люди постаріли, мало спілкування у людей зараз стало».

(мешканка Молдаванки)

«Колорит зник з комуналками. Наприклад, зникли комунальні квартири, зник колорит».

(мешканка Молдаванки)

«Оці забудови висотні, вони крадуть атмосферу. Оці нові будинки, де застрійка йде на Молдаванці, вони всі йдуть за огорожею, де немає просто входу. Тільки через ці ключі».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп у контексті обговорення культури «спільного двору» на Молдаванці зазначали також про «центробрежи» – тієї живої сусідської спостережливості, яка колись пронизувала життя на Молдаванці. Ця культура описується з ностальгією, але також з розумінням її трансформації зараз.

«В мене був дуже колоритний двір. Були оці величезні такі балкони, довгі-довгі. На ті балкони збиралися всі бабусічки, які мали цілий день спостерігати, хто що де робив. Мій друг називав це «центробрех». Там вони зверху сідали, і все їм треба було знати. Звичайно, зараз такого вже немає».

(мешканка Молдаванки)

«Ти можеш йти, наприклад, в якісь двері відкрилися, бабунька продає яйця, сметана. Там жарять шашилик, там розпивають, там хтось

свариться, там приїхала «Тесла». І ти розумієш, особливість «Молдаванки» саме в тому, що вона якась десертowana. Найкраще пізнати Одесу – це пожити на Молдаванці».

(мешканка Молдаванки)

Навички, заняття мешканців Молдаванки

На запитання про традиційні «молдаванські» заняття та їхнє сучасне продовження учасники фокус-груп говорили, що їм це назвати важко. Але вони зазначали, що Молдаванка минулого століття асоціюється з місцем торговців, ремісників, фабрикантів - людей з підприємницьким духом і конкретними практичними навичками.

«Ось цей кусочок від Степової до Картамишевського переулку, це були артелі і фабрики до революції. А потім нам почали в голову нав'язувати, що тут жили лише одні бандити. А виявляється, тут були люди креативні, авантюристи, бо вони не боялися вкладати гроші в свій бізнес».

(мешканка Молдаванки)

Сучасна зайнятість мешканців Молдаванки описується насамперед через торгівлю (Привоз, Старокінний ринок) та підприємницьку діяльність. Традиційних «молдаванських» виробництв практично не залишилося – зачинені фабрики і заводи стоять занедбаними.

«На Молдаванці зараз доволі забезпечені люди. Є пару місць, які я люблю. «Фудринок» на Старокінному. Шашличний двір. Класне місце».

(мешканка Молдаванки)

«Раніше ті, хто тут жив, тут же і працювали. Тобто, це було таке... А зараз – що, де?».

(мешканка Молдаванки)

Деякі учасники фокус-груп зазначали потенціал промислових об'єктів, які зараз простоюють, для їх перетворення на креативні хаби сучасного мистецтва.

«У нас тут промислова зона. І є приклади, коли закинуті ці фабрики, заводи перетворюють на креативні хаби. Уявляєте, біля нас, та будівля,

хаб сучасного мистецтва. Це вже Молдаванка, хаб сучасного мистецтва».

(мешканка Молдаванки)

Ставлення до змін та загрози для спадщини

Ставлення учасників фокус-груп до змін на Молдаванці: перейменування вулиць, нова забудова та інше виявилось неоднозначним і суперечливим. Однак спільним є відчуття, що нинішня система управління змінами є непрозорою, хаотичною та не враховує думки мешканців Молдаванки.

Перейменування вулиць стало особливо гострою темою під час фокус-групових дискусій. Учасники дискусії - мешканці Молдаванки сприйняли перейменування вулиці Середньої (історичної назви вулиці Молдаванки) як несправедливе рішення, прийняте без реального урахування думки мешканців, через непрозоре електронне голосування.

«Я їм написала, це історична назва. Я їм написала, «не залиште після себе ганьбу». Проігнорували, нічого не відповіли. Голосування – це чисто шахрайство. Голосування було електронне, і голосувати могли тільки ті, хто має електронний підпис».

(мешканка Молдаванки)

Учасники дискусії зазначили, що декомунізація вулиць потрібна і правильна, але людей потрібно спочатку знайомити з тими особами, на честь яких перейменовуються вулиці – а не просто повідомляти після факту.

«Треба спочатку людям пояснити значення цих вулиць, в бібліотеках, дець в різних культурних установах спочатку розповідати, а потім вже перейменувати, щоб люди розуміли значність цієї особи».

(мешканка Молдаванки)

«До перейменування я ставлюся нормально. Так, це такий процес, який не всім подобається. Людям треба відкрити Вікіпедію, хоча б, для початку, і почитати взагалі, а хто в Одесі ще жив».

(мешканка Молдаванки)

Також було зазначено про необхідність збереження історичних назв вулиць Молдаванки, серед яких були названі – М'ясоїдівська, Бугаївська, Середня – як частини культурного образу.

«Мені здається, що це ізіюмінка. І якщо М'ясоїдівську змінити, то вона вже не буде уліца моя. Любімая уліца моя, чи як там в тій пісні. Більшість, мені здається, хай би так залишалось у нас».

(мешканка Молдаванки)

Щодо нових забудов Молдаванки, учасники дискусії зазначили, що хаотичне зведення багатоповерхівок руйнує образ Молдаванки. Особлива стурбованість – будівництво багатоповерхівок на катакомбах.

«Хотілося б, щоб ці забудовники, яким на кожній сесії видають кусок ділянки, щоб зробити Нью-Йорк – але це жах. Нью-Йорк можна зробити на Таїрово, на Котовського... Нахрена ви робите на Молдаванці Нью-Йорк?».

(мешканка Молдаванки)

«Нові будинки, вони стирають лік Молдаванки, вони стирають оці двори, вони оце все витирається. Бо Черьомушки можна впізнати, Таїрово можна впізнати, і Молдаванка, вона своєрідна. Але якщо тут наставляти такі дома, як на Таїрова, то все, цей образ Молдаванки, він вже витерся і його немає».

(мешканка Молдаванки)

Реставрацію всі учасники вважають необхідною і першочерговою – особливо фасадів будинків. Учасники фокус-груп наводять як приклад досвід польських, чеських та словацьких міст, де відреставровані вулиці перетворюються на туристичні центри.

«Хочу зробити аспект з точки зору урбаністики: реставрувати одну вулицю, підібрати саме ту вулицю, де вона різноманітна стилями. Реставрувати, поприбирати ці всі зовні халабуди. Хоча б хоч так поступово змінювати. Навіть той, хто зайде, прочитає через QR-код, вже зовсім інший підхід».

(мешканка Молдаванки)

Місця для вільного часу та дозвілля

Учасники фокус-груп зазначили дефіцит локацій для проведення вільного часу на Молдаванці. Найчастіше свій вільний час мешканці Молдаванки проводять наступним чином: спілкуються з родичами/друзями, гуляють біля моря, в Дюківському парку, відвідують Старокінний ринок. При цьому стан наявних паркових і рекреаційних зон на Молдаванці учасниками дискусії оцінюється як незадовільний. Серед найбільш болючих недоліків – відсутність нормальних парків із зеленими зонами та місцями для відпочинку, дитячих майданчиків, спортивних локацій, кав'ярень, кінотеатру.

«Немає де особливо? У нас немає скверів таких достатніх. Що б ще я таке сказала... Дуже класний парк, Дюківський парк. Але хотілося б, щоб там було, де можна відпочити з дітьми».

(мешканка Молдаванки)

«Мені не вистачає парків. Мені не вистачає зелені. Мені не вистачає квітів. Мені не вистачає кущів. Їх просто вирубили нещадно. Мені не вистачає зелені. Я звикла, що її багато. Абрикоси цвіли. Дерев дуже багато, кущів».

(мешканка Молдаванки)

«Чесно сказати, хотілося б якусь таку велику локацію, де могли б діти навіть посидіти на траві. Ну все, обкакано собаками. Вибачте, будь ласка, але ну що, ні? А дитина хоче посидіти на траві, якийсь пікнік з друзями улаштувати. Нема де».

(мешканка Молдаванки)

Учасники дискусії зазначили, що раніше Молдаванка мала розгалужену мережу рекреаційних локацій, наприклад кінотеатр, Луна-парк у Преображенському парку, лодочна станція, але зараз практично все це зникло.

«Це теж Преображенський парк, де збиралися і в суботу, і в неділю всі, і там всі були вікові категорії. Від дітей до глибоких пенсіонерів. І всі йшли туди з радістю. Зараз такого немає».

(мешканка Молдаванки)

«Колись були кінотеатри. Та ж сама баня була, де збиралися. Ціла вулиця збиралася. А це вже не та баня».

(мешканка Молдаванки)

«Мені тут не вистачає гарних кав'ярень. На Молдаванці немає такої, щоб не наливайка, а така кафешка, щоб посидіти».

(мешканка Молдаванки)

Бібліотека-філія №8 ім. Івана та Юрія Лип як культурний осередок району

Більшість учасників фокус-груп знають про бібліотеку-філію №8 ім. Івана та Юрія Лип. Деякі учасники дискусії пам'ятають цю бібліотеку ще з дитинства та відвідували її. Одна з учасниць фокус-групи зазначила, що саме з Молдаванки бере початок традиція дитячого бібліотечного читання в Одесі:

«Початок такої саме системи дитячих бібліотек в традиції почався теж з Молдаванки. У суспільній бібліотеці на Прохоровській була комісія, яка почала розглядати, щоб виникло читання саме дитячих місць. І з Молдаванки пішла ця традиція виникнення саме дитячого читання».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп зазначили, що бібліотека-філія №8 ім. Івана та Юрія Лип може і повинна стати культурним хабом, але для цього потрібна системна трансформація, елементами якої учасники назвали: цікаві заходи (лекції, презентації книг, зустрічі з письменниками, музикантами), сучасне та комфортне облаштування простору, інтерактивні формати для дітей, активна комунікація в соцмережах.

«Прийти книгу почитати не цікаво. Книгу почитати вдома можна. А живе спілкування... Там ті ж бабусі, думаю, з задоволенням б ходили. Треба, щоб був цікавий захід».

(мешканка Молдаванки)

«Це майстер-класи, які проводяться безкоштовно. Щоб були люди, психологи, які працювали б із дітками. Бо зараз такий час – постійні тривоги, вибухи. І діти приходили до бібліотеки, вони відпочивали від цього».

(мешканка Молдаванки)

«Фінансування, щоб ці заходи фінансувалися, щоб могли купити розхідні матеріали. Щоб були цікаві майстер-класи. Щоб діти могли робити те, що їм подобається. Хтось сидів за комп'ютером, хтось читав книжку, хтось прослуховував якийсь звукозапис. Для цього і техніка необхідна».

(мешканка Молдаванки)

Особливий акцент учасники фокус-груп зробили на важливості «одеської тематики» для заходів у бібліотеці.

«Мені здається, що потрібно по старинці якусь афішку і до двору принести, домовитися з такими дворами. І якщо запросити авторів, які пишуть за Одесу... Люди би теж пішли в бібліотеку. Особливо підуть на зустрічі про Одесу, книжки про Одесу».

(мешканка Молдаванки)

Учасниками фокус-груп було зазначено, щоб їм було б цікаво відвідати в бібліотеці курси цифрової культури та практичних навичок для різних вікових категорій, психологічні тренінги, розмовні клуби. Також важливим була б робота бібліотеки, пов'язана з усною історією Молдаванки.

«Можна зібрати маленькі історії Молдаванки. Дуже було б цікаво. Всі порозказують. Бабусі прийшли. Можна зробити таку усну історію Молдаванки, щоб тут проводити інтерв'ю з такими мешканцями».

(мешканка Молдаванки)

Просування бібліотеки в цифровому просторі всі учасники фокус-груп назвали важливою, особливо її присутність в TikTok та Instagram.

«Треба зробити щось з фасадом, щоб люди бачили, що це дитяча бібліотека. Необхідно просування в соцмережах. І це має бути дуже сучасне просування. Добре, що в нас є сарафанне радіо, коли вони розповідають іншим. Бо діти зараз звідки вони інформацію беруть. Вони працюють з телефону. Вони мають це побачити в TikTok».

(мешканка Молдаванки)

«Наприклад, біля входу в бібліотеку, якусь локацію для фото. Зараз дуже багато молоді, зацікавлені в селфі-культурі. Коли робиться селфі, коли чекаються. Щось таке цікаве, щоб зайти в бібліотеку».

(мешканка Молдаванки)

Бачення майбутнього Молдаванки

На запитання: «Якою Ви хотіли б бачити Молдаванку у майбутньому?» учасники фокус-групових дискусій зазначали, що без системних змін та реального управлінського підходу Молдаванка приречена на подальший занепад.

Найбільш поширений образ бажаного майбутнього – «відреставрована, зелена, чиста Молдаванка зі збереженими двориками та активними людьми». Учасники не хочуть, щоб Молдаванку перебудували у «Нью-Йорк» або «Таїрово», але й не хочуть бачити її «трущобами».

«Я хотіла б її бачити мирною. Я хотіла б її бачити відреставрованою. Я хотіла б бачити її зеленою. І з красивими дорогами. І щоб тут жили одесити. А щоб ті, хто поїхав, повернулися додому. І щоб цей колорит процвітав».

(мешканка Молдаванки)

«Хочеться бачити Молдаванку без багатоповерхівок. Молдаванка – це старе місто Одеси. Хотілося б зробити реконструкцію, якийсь там обов'язково центр культурний, екскурсій».

(мешканка Молдаванки)

«Я хотіла б побачити Молдаванку сучасною, чистою, оновленою, красивою, безпечною. Хай там будуть нові проєкти, хай там будуть нові бібліотеки, хай може щось, якийсь культурний центр. До речі, чому б не музей Молдаванки?».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп запропонували конкретні ідеї для культурного розвитку Молдаванки: перетворення промислових об'єктів (закинутих фабрик, заводів) на креативні хаби чи культурні простори; відкриття «кав'ярні-книгарні»; Молдаванка-Фест як спосіб привернути увагу до локальної культури.

«Я починала з креативного хабу. Щоб місто викупило у комунальну власність. Багато дітей, їм нема куди. Якщо в Дюківський підеш, там дуже зелена локація, але настільки все занедбано».

(мешканка Молдаванки)

«Чому б не День Молдаванки? Молдаванка-Фест. На якому люди зможуть більше дізнатися про наші локації. Там шашичок жариться, там історія. І можна навіть відновити, відреставрувати дачу Дюківського парку».

(мешканка Молдаванки)

Щодо ролі різних акторів у змінах, учасники фокус-груп вказують, що влада, бізнес та громадські організації мають діяти спільно. При цьому відчутна зневіра у відношенні до міської влади – конкретні приклади безвідповідальності депутатів і чиновників зазначались під час всіх фокус-груп.

«Без людей, ідей, мотивації, це буде просто на одному місці. Треба люди, які будуть це як барани тут затягнути, пробувати, не дивлячись. Ідеї і втілення, плюс бізнес. Без бізнесу це не можна. Тому воно все буде колаборація. Колаборація людей, бізнесу, громадських організацій, культури».

(мешканка Молдаванки)

«Якою я бачу і якою я хочу бачити – це дві різні речі. Хочу я бачити такою, як дівчата говорили, але я бачу, що все йде навпаки до занепаду, запущеності. А хочу я бачити, щоб був у нас, якщо не мер, то хоча б власник району, який б бачив дрібниці, з яких стає основна картина».

(мешканка Молдаванки)

Учасники фокус-груп також зазначали, що відчують гордість за Молдаванку та глибоку пов'язаність з районом. Повернення з-за кордону та розповіді знайомих про те, як вони скучають за Молдаванкою, підкреслюють унікальність цього місця.

«Чим пишаємось? Якраз тим і пишаємось, що є такі люди, що ми можемо зустрітися, ми можемо випити, поспівати пісні. Тобто і вчимося, і якщо не так виходить, але це краще, ніж зовсім».

(мешканка Молдаванки)

«Тими людьми, які живуть на Молдаванці. Тому що ми всі різні».

«Щоб виходило те, що ми робимо. Люди виходять у двір. Не треба чекати, що хтось прийде, тебе зробить. Це можна зробити разом зі своїми жителями. Через спілкування».

(мешканка Молдаванки)

Висновки за розділом 2

1. За результатами фокус-групових дискусій Молдаванка постає як унікальний і самобутній район Одеси, що сприймається учасниками передусім не крізь призму адміністративно-географічних меж, а через особливий «вайб», атмосферу та людей, які тут живуть. Унікальність Молдаванки пов'язується з характерним малоповерховим забудуванням, одеськими двориками, близькістю до центру міста, а також з особливим типом відкритого, безпосереднього, «живого» спілкування між мешканцями, якого, на думку учасників, не знайти в жодному іншому районі Одеси. Молдаванка описується як місце, де ти завжди зустрінеш знайоме обличчя, де сусідів знають на ім'я, де «велика деревня» в найкращому значенні цього слова.
2. Серед найбільш поширених асоціацій учасників фокус-групових дискусій із Молдаванкою виокремлюються передусім Старокінний ринок (Староконка), вулиці Молдаванки, Привоз, катакомби, танк «На іспуг», та дворики Молдаванки. Поряд із цим згадувалися конкретні вулиці (М'ясоїдівська, Б. Хмельницького, Разумовська, Середня, Степова), єврейська лікарня, Прохорівський та Михайлівський сквери, двір «Рибацький дворик», Олексіївська площа, кінотеатр «Родина». Учасники також підкреслювали «підземний вимір» Молдаванки – катакомби.
3. Дворики на Молдаванці – це унікальний соціокультурний феномен, який є фундаментом локальної ідентичності. Це простір, де розмиваються межі між приватним і публічним: «всі знають всіх», сусіди стають ближчими за родичів, разом святкують, вирішують побутові проблеми та виховують дітей.
4. Серед лідерів за кількістю згадувань в контексті асоціацій з особистостями, що найбільше асоціюються з Молдаванкою, є Ісаак Бабель та Мішка Япончик. Деякі учасники також згадували Володимира Жаботинського, Едуарда Багрицького, Леоніда Утьосова, Віру Холодну.

Серед сучасних особистостей – Йосиф Зільберман (відомий лікар-гінеколог), блогерка Катерина («Принцеса Молдаванки»), письменниці Наталія Граждан, Тетяна Донцова, письменник Валерій Смирнов, актор Олексій Горбунов. Важливо, що учасники фокус-групових дискусій самостійно порушили тему невідомих сторінок «промислової» та «ремісничої» Молдаванки – жінок-пивоварів, фабрикантів, майстрів-ремісників, яких варто відкривати та популяризувати. Іван та Юрій Липи, на честь яких названа місцева бібліотека, відома учасникам фокус-груп, хоча більшість учасників не знали, ким вони були.

5. Питання про «бандитський міф» Молдаванки спричинило найжвавішу дискусію у фокус-групах. Виявилися два полюси думок: одні учасники вважають цей міф застарілим і шкідливим для розвитку району, інші – вважають, що він є частиною історії Молдаванки. Для корінних мешканців міф сприймається як перебільшення, що не відповідає їхньому повсякденному досвіду. Для більшості респондентів- корінних мешканців Молдаванки, цей міф більше пов'язаний з літературою, кіно та чутками.

6. На запитання «Що для вас є найціннішою спадщиною Молдаванки?» учасники фокус-групових дискусій зазначали поряд із матеріальними об'єктами нематеріальну спадщину: «одеський спосіб життя», гумор, традиції мешканців, «колорит» спілкування, атмосферу людської щирості і відкритості. До матеріальної складової спадщини Молдаванки учасники відносили: старі будинки та їхні архітектурні деталі (ворота, двері, балкони з колонами, ліпнина, бруківка), одеські дворики, Старокінний ринок. Окрема увага зверталася на пласт архітектурної спадщини, збудованої архітекторами-іноземцями (зокрема, будинки, збудовані італійцями), якій не приділяється достатньої уваги як пам'яткам культури. Учасники одностайно підкреслювали занедбаний стан матеріальної спадщини та зазначали, що ця спадщина потребує не просто фіксації, а й розбудови живих «ланцюжків» між минулим і сучасністю.

7. Одним із найважливіших і найбільш обговорюваних маркерів ідентичності Молдаванки стала культура «спільного двору». Найбільш часто учасники фокус-групових дискусій згадували двір «Рибацький дворик» (вул. Олександра Свіща, 47, колишня Середня) як яскравий приклад збереження найкращих традицій мешканців двору на Молдаванці, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. Водночас учасники фокус-груп фіксують поступову трансформацію цієї культури. Серед причин – відтік корінного населення внаслідок еміграції та вимушеного переміщення, поява квартирантів, що не відчують двір «своїм», ковід та повномасштабна війна, загальна «ритмізація» сучасного міського життя. Окремим символічним образом, що відображає втрату цієї культури, є зникнення «центробрехів» – тієї живої сусідської спостережливості, яка колись була особливістю кожного двору на Молдаванці.

8. Найчастіше свій вільний час мешканці Молдаванки проводять наступним чином: спілкуються з родичами/друзями, гуляють біля моря, в Дюківському парку, відвідують Старокінний ринок. При цьому стан наявних паркових і рекреаційних зон на Молдаванці учасниками дискусії оцінюється як незадовільний. Серед найбільш болючих недоліків – відсутність нормальних парків із зеленими зонами та місцями для відпочинку, дитячих майданчиків, спортивних локацій, кав'ярень, кінотеатру.

9. Ставлення учасників фокус-групових дискусій до змін на Молдаванці виявилось неоднозначним і суперечливим, однак спільним є відчуття, що нинішня система ухвалення рішень є непрозорою та не враховує думки мешканців. перейменування вулиць стало особливо гострою темою: учасники сприйняли перейменування вулиці Середньої (однієї з центральних вулиць Молдаванки з давньою назвою) як несправедливе рішення, проведене через непрозоре електронне голосування. Щодо нових

забудов Молдаванки, учасники дискусії зазначили, що хаотичне зведення багатоповерхівок руйнує образ Молдаванки.

Реставрацію фасадів усі учасники вважають необхідною і першочерговою, посиляючись на досвід польських, чеських та словацьких міст, де відреставровані вулиці перетворилися на туристичні центри. Також учасниками висловлювалась ідея встановлення QR-кодів на будинках як простого і доступного інструменту популяризації локальної архітектурної спадщини.

10. Більшість учасників фокус-групових дискусій знають про бібліотеку-філію №8 ім. Івана та Юрія Лип, дехто пам'ятає її ще з дитинства. Учасники одностайно визнають її потенціал як культурного хабу для Молдаванки за умови системної трансформації. При цьому підкреслюється, що бібліотека не повинна залишатись лише місцем книговидачі: вона має стати простором цікавих зустрічей, спілкування, майстер-класів, дискусій. Серед ключових умов успішного перетворення бібліотеки на культурний осередок учасники виділяли такі: цікаві заходи із залученням авторів, лекторів, музикантів; безкоштовні інтерактивні програми для дітей та психологічна підтримка для них в умовах воєнного часу; сучасне та комфортне облаштування простору (зручні меблі, технічне обладнання); активна та якісна присутність у соціальних мережах (TikTok, Instagram) як основному каналі комунікації з молодіжною аудиторією; розробка заходів на «одеську» та «молдаванську» тематику – адже саме такі теми забезпечують максимальний інтерес мешканців. Також особливий акцент учасники зробили на потенціалі бібліотеки як центру усної історії Молдаванки: збір розповідей, родинних фотоархівів та особистих спогадів корінних мешканців. Таким чином, бібліотека-філія №8 ім. Івана та Юрія Лип постає як культурна інституція, яка має реальний потенціал стати активним агентом змін у районі: не лише зберігати знання, а й переосмислювати ідентичність Молдаванки, формувати нові практики

спільнотворення та протистояти монополії «бандитського» наративу через альтернативні культурні ініціативи.

11. На запитання «Якою ви хотіли б бачити Молдаванку у майбутньому?» учасники фокус-групових дискусій висловлювали позиції, що поєднують реалістичний погляд на теперішній занепад та щире бажання зберегти унікальний характер свого району. Домінуючий образ бажаного майбутнього – «відреставрована, зелена, чиста Молдаванка зі збереженими двориками та активними людьми». Учасники не хочуть, щоб Молдаванку перебудували за зразком Таїрово або Котовського, але й не хочуть бачити її занедбаними «трущобами». Серед конкретних ідей для розвитку учасники називали: перетворення закинутих промислових об'єктів на креативні хаби та простори сучасного мистецтва; відкриття «кав'ярні-книгарні»; організацію «Молдаванка-Фесту» як платформи для популяризації локальної культури; створення музею Молдаванки. Щодо ролі різних акторів у змінах, учасники вказують, що влада, бізнес та громадські організації мають діяти спільно, в рамках системного підходу, а не хаотично. При цьому відчутна зневіра у відношенні до міської влади – конкретні приклади безвідповідальності депутатів і чиновників наводилися у всіх фокус-групах.

Таким чином, учасники фокус-групових дискусій демонструють глибоку пов'язаність із Молдаванкою та усвідомлення її унікальності. Але Молдаванка сприймається учасниками дискусії не як «музей під відкритим небом» і не як «трущоба під знесення», а як місце проживання, що потребує системної уваги, комплексної реставрації та реального залучення мешканців до прийняття рішень про майбутнє свого району.

ВИСНОВКИ

1. За результатами соціологічного дослідження Молдаванка постає як один із ключових елементів локальної ідентичності Одеси – історичний район, що сприймається як унікальний не лише в міському, а й навіть у європейському контексті. Унікальність Молдаванки пов'язується передусім із її історико-архітектурними характеристиками: відносною збереженістю рис міського середовища з характерною малоповерховою забудовою та близькістю до центру, а також із особливим простором соціальної відкритості та щирості, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. Молдаванка постає як яскрава частина міста – «грань діаманту», без якої неможливо представити Одесу.

2. На Молдаванці вперше в місті, а отже й у всьому краї, з'явилися такі знакові інституції, як залізничний вокзал, електростанція, Інститут шляхетних дівчат, притулок для незаможних, міське народне училище тощо. Серед найбільш поширених асоціацій із Молдаванкою респонденти глибинних інтерв'ю та фокус-груп називали промислові підприємства та заводи, Єврейську лікарню, танк «На іспуг», навчальні заклади, народні читальні та дворики Молдаванки. Окремо згадувалися ринки («Старокінний», «Толкучий ринок»), площі (Михайлівська, Олексіївська), парки (зокрема Преображенський), конкретні вулиці (М'ясоїдівська, Б. Хмельницького, Розумовська, Середня, Степова та ін.), кінотеатр «Родина», катакомби Молдаванки.

3. Згідно з результатами глибинних інтерв'ю, значною мірою асоціюються з Молдаванкою видатні архітектори минулих століть (Франц Боффо, А. Шашин, Церетелі), підприємці минулих століть (родина Крахмальникових, трактирщик Зенделов), державні та громадські діячі часів Російської імперії (Дюк де Рішельє, Петро Разумовський, Олена Толстая, граф Горчаков), радянські письменники одеського походження (Ісаак Бабель, Володимир Жаботинський, Лазарь Кармен) та сучасні українські письменники (Іван і Юрій Липи, Юлія Верба), міфологізовані

кримінальні персонажі (Мішка Япончик, Сонька Золота Ручка), сучасні мешканці Молдаванки (мешканці двору «Рибацький двір»). Водночас експерти підкреслюють наявність альтернативних, менш міфологізованих інтерпретацій ідентичності Молдаванки (зокрема через постаті Л. Кармена, І. Липи чи Ю. Верби), що відкриває можливості для формування альтернативних історико-культурних наративів. Учасники фокус-групових дискусій доповнюють цю картину: серед сучасних особистостей, що асоціюються з Молдаванкою, називали Йосифа Зільбермана (відомий лікар-гінеколог), блогерку Катерину («Принцеса Молдаванки»), письменницю Наталію Граждан і Тетяну Донцову, письменника Валерія Смирнова, актора Олексія Горбунова.

4. Спадщина Молдаванки має комплексний характер і включає різноманітні матеріальні та нематеріальні складові. До матеріальної складової відносяться історичні будівлі, зведені видатними архітекторами, одно- та двоповерхові будинки робітничого району, а також такі елементи як старовинні двері, вікна, сходи та бруківка. Учасники фокус-групових дискусій окремо акцентували на пласті архітектурної спадщини, збудованої архітекторами-іноземцями (зокрема будинки, зведені майстрами з Італії), якій не приділяється достатньої уваги як пам'яткам культури. Нематеріальна спадщина – це специфічний «одеський спосіб життя», гумор, щирість та гостинність мешканців Молдаванки, «колерит» спілкування та атмосфера людської відкритості. Респонденти підкреслюють, що ця нематеріальна спадщина не менш цінна за архітектурну, адже саме вона формує неповторну ідентичність Молдаванки.

5. Під час обговорення культурної спадщини респонденти звертали увагу на її занедбаний стан та реальні загрози подальшому збереженню. Мова йде не лише про пошкодження або знищення пам'яток архітектури внаслідок обстрілів під час повномасштабної російсько-української війни, а й про хаотичну забудову міста висотними новобудовами, брак або

відсутність якісних реставраційних робіт, знесення будівель, що є пам'ятками архітектури, відсутність одеської школи реставраторів. Учасники фокус-групових дискусій конкретизують перелік загроз: знищення зелених зон та вирубка дерев, будівництво на катакомбах, а також непрозорі механізми управлінських рішень, що не враховують думку мешканців. Учасники підкреслюють, що втрата матеріального середовища Молдаванки означає не лише архітектурні втрати, а й руйнування соціокультурного простору, що формувався десятиліттями.

6. Молдаванка є надмірно міфологізованим районом Одеси. Міф, сформований у творчості І. Бабеля про «бандитську Молдаванку», значною мірою маргіналізує інші способи осмислення міського простору та сприяє витісненню альтернативних історичних наративів і образів, формуючи своєрідну «монополію на інтерпретацію». Під час глибинних інтерв'ю було акцентовано на необхідності відходити від кримінального іміджу Молдаванки до образу району успішних підприємців, бізнесменів та талановитих діячів культури і мистецтва. Учасники фокус-групових дискусій виявили два полюси у ставленні до цього міфу: одні вважають його застарілим і шкідливим для розвитку району, інші – автентичною частиною ідентичності та туристичним ресурсом. Консенсусна позиція більшості учасників фокус-груп: міф не треба знищувати, але він не повинен бути єдиним наративом Молдаванки.

7. Одним із найважливіших і найбільш обговорюваних маркерів ідентичності Молдаванки в ході фокус-групових дискусій стала культура «спільного двору». Найбільш часто учасники фокус-групових дискусій згадували двір «Рибацький дворик» (вул. Олександра Свіща, 47, колишня Середня) як яскравий приклад збереження найкращих традицій мешканців двору на Молдаванці, де зберігаються практики співучасті та повсякденної взаємодії між мешканцями. Водночас учасники фокус-груп фіксують поступову трансформацію цієї культури. Серед причин – відтік корінного населення внаслідок еміграції та вимушеного переміщення, поява

квартирантів, що не відчують двір «своїм», ковід та повномасштабна війна, загальна «ритмізація» сучасного міського життя. Окремим символічним образом, що відображає втрату цієї культури, є зникнення «центробрехів» – тієї живої сусідської спостережливості, яка колись була особливістю кожного двору на Молдаванці. Хаотична висотна забудова також посилює руйнування дворової культури: нові будинки огорожені, доступ до них – лише через ключ-чіп.

8. Найчастіше свій вільний час мешканці Молдаванки проводять наступним чином: спілкуються з родичами/друзями, гуляють біля моря, в Дюківському парку, відвідують Старокінний ринок. При цьому стан наявних паркових і рекреаційних зон на Молдаванці учасниками дискусії оцінюється як незадовільний. Серед найбільш болючих недоліків – відсутність нормальних парків із зеленими зонами та місцями для відпочинку, дитячих майданчиків, спортивних локацій, кав'ярень, кінотеатру (закритий кінотеатр «Родина» згадувався як символ втраченого культурного простору).

9. Ставлення учасників фокус-групових дискусій до змін на Молдаванці виявилось неоднозначним і суперечливим, однак спільним є відчуття непрозорості нинішньої системи ухвалення рішень та ігнорування думки мешканців. перейменування вулиць стало особливо гострою темою: мешканці сприйняли перейменування вулиці Середньої (однієї з центральних і найдавніших вулиць Молдаванки) як несправедливе рішення, проведене через непрозоре електронне голосування. Більшість погоджується з необхідністю декомунізації, але наполягає: мешканців треба спочатку знайомити з тими постатями, на честь яких перейменовуються вулиці, через бібліотеки та культурні установи, а не ставити перед фактом.

10. Особливе місце у контексті культурного розвитку Молдаванки відводиться бібліотеці як культурному хабу. Бібліотека-філія №8 імені Івана та Юрія Лип розглядається як простір, що має ресурс для

спільнототворення, залучення різних вікових груп та ініціювання проєктів, спрямованих на переосмислення історії Молдаванки. У цьому процесі бібліотека виступає як інституційний посередник, що має доступ до джерел, архівів і знань, необхідних для трансформації домінуючих наративів. Наголошується на важливості роботи з «живою пам'яттю» – збирання усних історій, сімейних архівів, візуальних матеріалів. Учасники фокус-групових дискусій, які знають бібліотеку здебільшого з дитинства, одностайно визнають її потенціал як культурного хабу за умови системної трансформації. Ключові умови такого перетворення: цікаві заходи із залученням авторів, лекторів, музикантів; безкоштовні інтерактивні програми для дітей і психологічна підтримка в умовах воєнного часу; сучасне та комфортне облаштування простору; активна якісна присутність у соціальних мережах (TikTok, Instagram) як основному каналі комунікації з молодіжною аудиторією; заходи на «одеську» та «молдаванську» тематику, що забезпечують максимальний інтерес мешканців. Таким чином, бібліотека постає як культурна інституція з реальним потенціалом стати активним агентом змін у районі.

11. Бачення майбутнього Молдаванки пов'язане зі збереженням балансу між модернізацією міського простору та збереженням його історичної й культурної автентичності. Як зазначалося під час глибинних інтерв'ю, район не повинен стати «музеєм під відкритим небом» – це «не мертвий музей», а «місце проживання, яке має бути комфортним і безпечним». Важливим є ставлення самих мешканців до Молдаванки, підвищення їхньої поінформованості про власний район. Серед можливих візій майбутнього, названих під час глибинних інтерв'ю, – концепція «заповідника Молдаванки» (район від Калантаївської до Розкидайловської з обмеженням нової забудови, реставрацією фасадів і туристичною інфраструктурою), а також розвиток сучасних арт-просторів, що дозволили б Молдаванці стати хабом трансформації одеської ідентичності в українському контексті. Учасники фокус-групових дискусій доповнюють ці

візії конкретними ідеями: перетворення закинутих промислових об'єктів на креативні хаби, відкриття «кав'ярні-книгарні», проведення «Молдаванка-Фесту» як платформи для популяризації локальної культури, створення музею Молдаванки. Домінуючий образ бажаного майбутнього – «відреставрована, зелена, чиста Молдаванка зі збереженими двориками та активними людьми». Перспективи розвитку Молдаванки пов'язані також з інтеграцією її спадщини у ширший український культурний контекст та формуванням нових моделей локальної ідентичності.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Гайд глибинного інтерв'ю

Вступ / знайомство

- Представтеся, будь ласка: ім'я, вік, чим ви зараз займаєтеся?
- Розкажіть вашу особисту історію з Молдаванкою. Коли вона для вас «почалася»?
- Який момент або спогад найсильніше пов'язує вас із цим районом?

Тема 1. Сприйняття Молдаванки сьогодні

1. Які місця, образи чи історії першими спадають Вам на думку, коли Ви думаєте про Молдаванку?
2. Як ви ставитеся до міфу про «бандитську Молдаванку»? Він захищає ідентичність району чи заважає його розвитку?
3. Якщо прибрати Бабеля та «бандитську Одесу», що залишиться у фундаменті ідентичності Молдаванки? Які нові герої (меценати, інженери, лікарі, вчителі) заслуговують на пам'ять?
4. Чим відрізняється Молдаванка від інших районів Одеси? Якщо так, то в чому полягає її специфіка?

Тема 2. Ідентичність і спадщина Молдаванки

1. Що для вас є найціннішою спадщиною Молдаванки (будівлі, традиції, атмосфера)? Що обов'язково потрібно зберегти для майбутніх поколінь? Що вже втрачено?
2. Які теми або сторінки історії Молдаванки залишаються недооціненими чи замовчуваними?
3. Які професії або навички традиційно асоціювалися з Молдаванкою? Чи мають вони сучасне продовження?
4. Де сьогодні працюють мешканці району? Чи є можливості для розвитку локальної економіки?

Тема 3. Культурні потреби та потенціал розвитку

1. Чи є на Молдаванці місце, де «зустрічаються всі», і чи виконує воно свою роль?
2. Чи знаєте Ви про місцеву бібліотеку (Бібліотека-філія №8 імені Івана та Юрія Лип)? Що, на Вашу думку, слід зробити, щоб ця бібліотека стала сучасним культурним осередком Молдаванки?
3. Де на Молдаванці знаходяться «точки болю» (місця, які викликають дискомфорт) і як їх можна перетворити на «точки росту» через інструменти культури та праці?

Тема 4. Бачення майбутнього

1. Якою Ви хотіли б бачити Молдаванку через 10–15 років?
2. Що має змінитися в першу чергу на Молдаванці? Чи готові Ви самі брати участь у таких змінах? Що може залучити більше людей до активностей і яку роль у цьому можуть відігравати локальні організації, бізнес і культура? Яку роль у цьому може відігравати бібліотека?
3. Що може посилити почуття гордості та приналежності до Молдаванки? Що може зробити людей більш залученими до життя району?

Завершення

- Що ще важливого про Молдаванку ми не обговорили, але варто врахувати?

Додаток 2. Гайд фокусованого групового інтерв'ю

Вступ / знайомство

- Представтеся, будь ласка: ім'я, вік, чим ви зараз займаєтеся?

Тема 1. Сприйняття Молдаванки сьогодні

1. Які знакові місця, історичні або культурні локації першими спадають Вам на думку, коли Ви думаєте про Молдаванку?
2. З якими історичними або сучасними особистостями у Вас асоціюється Молдаванка?
3. Як ви ставитеся до міфу про «бандитську Молдаванку»? Він захищає ідентичність району чи заважає його розвитку?
4. Якщо прибрати Бабеля та «бандитську Одесу», що залишиться у фундаменті ідентичності Молдаванки? Які нові герої (меценати, інженери, лікарі, вчителі) заслуговують на пам'ять?

Тема 2. Ідентичність і спадщина району

1. Що для вас є найціннішою спадщиною Молдаванки (будівлі, традиції, атмосфера)?
2. Які локації Молдаванки є для Вас особисто важливими і чому?
3. Як ви взаємодієте з сусідами? Чи зберігається ще на Молдаванці унікальна культура «спільного двору» чи вона трансформувалася у щось інше?
4. Які навички чи професії вважалися «молдаванськими» раніше, і чи мають вони сучасне продовження (наприклад, ковальство – у дизайні, торгівля – у стартапах)?
5. Де сьогодні працюють мешканці Молдаванки? Наскільки район пристосований до того, щоб у ньому не тільки жили, а й створювали щось нове?
6. Як Ви ставитеся до змін (перейменування вулиць, нової забудови, ін.) у Вашому районі? Які, на Вашу думку, існують загрози для збереження Молдаванки як історичного району Одеси?

Тема 3. Культурні потреби мешканців Молдаванки та роль бібліотеки

1. Де ви зазвичай проводите вільний час на Молдаванці? Яких локацій або просторів вам бракує в районі? Куди б ви хотіли ходити?
2. Чи є на Молдаванці місце, де «зустрічаються всі», і чи виконує воно свою роль?
3. Чи знаєте Ви про місцеву бібліотеку (Бібліотека-філія №8 імені Івана та Юрія Лип)? Якою мала б бути бібліотека, щоб ви хотіли туди приходити?
4. Що, на Вашу думку, слід зробити, щоб ця бібліотека стала сучасним культурним осередком Молдаванки, куди хочеться приходити?

5. Які формати взаємодії з цією бібліотекою (лекції, коворкінг, майстер-класи) могли б бути для Вас цікавими?

Тема 4. Бачення майбутнього

1. Якою Ви хотіли б бачити Молдаванку через 10–15 років?
2. Що має змінитися в першу чергу на Молдаванці?
3. Чи готові Ви самі брати участь у таких змінах? Що може залучити більше людей до активностей і яку роль у цьому можуть відігравати локальні організації, бізнес і культура? Яку роль у цьому може відігравати бібліотека?
4. Що може посилити почуття гордості та приналежності до Молдаванки? Що може зробити людей більш залученими до життя району?

Завершення

- Що ще важливого про Молдаванку ми не обговорили, але варто врахувати?
- Дякуємо за ваші відповіді!